

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ОГРЕБЧУК ПАВЛО МИХАЙЛОВИЧ

**ІНСТИТУЦІЙНА СТРУКТУРА ЛЕГІТИМНОСТІ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ
ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма: «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

Бортніков Валерій Іванович

доктор політичних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри політології та публічного управління

від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В. _____

Луцьк – 2024

АНОТАЦІЯ

Огрєбчук П. М. Інституційна структура легітимності президентської влади в Україні. Випускна кваліфікаційна робота на правах рукопису. Кваліфікаційна робота магістра ОПІ «Державна служба» спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024.

У магістерській роботі досліджується інституційна структура легітимності президентської влади в Україні, чинники, що впливають на її формування, а також шляхи підвищення ефективності взаємодії президентської інституції з іншими суб'єктами публічного управління.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Розглянуто стан наукового вивчення теми, окреслено джерельну базу та методологічні засади. У роботі визначено важливість інституційної структури президентської влади в Україні, її вплив на стабільність публічного управління та довіру громадян. Проаналізовано основні чинники, що визначають легітимність президентської влади, та методологічні засади її дослідження. Особливу увагу приділено правовим механізмам, які забезпечують легітимність президентської влади в Україні, а також взаємодії інститутів публічного управління в контексті цих механізмів. У роботі також досліджено роль виборів, діяльності Президента України та реформи Адміністрації Президента у зміцненні інституційної легітимності. У третьому розділі розглянуто діяльність Президента України в умовах російсько-української війни та її вплив на легітимність влади. Завершується робота рекомендаціями щодо вдосконалення інституційної структури, що сприятиме підвищенню ефективності президентської влади та стабільності публічного управління в Україні. Кваліфікаційна робота містить корисну інформацію для фахівців у галузі публічного управління, політики та права.

Ключові слова: легітимність, президентська влада, публічне управління, інституційна структура, вибори, реформи, стабільність, ефективність, Україна.

SUMMARY

Ogrebchuk P. M. Institutional structure of the legitimacy of presidential power in Ukraine.

Graduate qualification work in the form of a manuscript.

Qualification work of the master's degree program «Public service», specialty 281 «Public administration and governance». Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2024.

The master's qualification work consists of an introduction, three chapters, conclusions, a list of references, and appendices (according to the structure of the qualification work approved by the department).

The paper outlines the state of scientific research on the topic, defines the source base and methodological foundations. The work highlights the importance of the institutional structure of presidential power in Ukraine, its influence on the stability of public administration and citizens trust. The main factors determining the legitimacy of presidential power and the methodological foundations for its study are analyzed. Special attention is given to the legal mechanisms ensuring the legitimacy of presidential power in Ukraine, as well as the interaction of public administration institutions within these mechanisms. The paper also examines the role of elections, the activities of the President of Ukraine, and reforms in the Administration of the President in strengthening institutional legitimacy. The third chapter discusses the activities of the President of Ukraine during the Russian-Ukrainian war and its impact on the legitimacy of power. The work concludes with recommendations for improving the institutional structure, which will enhance the effectiveness of presidential power and the stability of public administration in Ukraine. The qualification work provides valuable information for specialists in the field of public administration, politics, and law.

Key words: legitimacy, presidential power, public administration, institutional structure, elections, reforms, stability, effectiveness, Ukraine

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЛЕГІТИМНОСТІ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВЛАДИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ.....	8
1.1. Поняття та значення легітимності влади у публічному управлінні.....	8
1.2. Методи дослідження легітимності президентської влади в Україні.....	16
РОЗДІЛ 2 ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЛЕГІТИМНОСТІ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВЛАДИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ.....	24
2.1. Правове забезпечення президентської влади та її взаємодія з інституціями публічного управління.....	24
2.2. Інституційна легітимність президенства	28
РОЗДІЛ 3 ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	34
3.1. Вибори Президента України.....	34
3.2. Реформування Адміністрації Президента України.....	46
3.3. Діяльність Президента України в умовах російсько-української війни....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

Швидкі зміни у сфері публічного управління в Україні зумовлені необхідністю адаптації до сучасних викликів та підвищення ефективності інституційної структури державної влади. Особливе значення в цьому контексті має легітимність президентської влади, яка виступає ключовим чинником стабільності державного управління, довіри громадян та функціонування демократичних процесів.

Актуальність теми обумовлена складною суспільно-політичною ситуацією в Україні, що включає такі виклики, як військова агресія російської федерації, перехідні процеси в системі державного управління та зростаючі очікування громадян щодо прозорості й відповідальності президентської влади. У цьому контексті виникає необхідність поглибленого вивчення інституційної структури, яка забезпечує легітимність президентської влади, і пошуку шляхів її оптимізації.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні інституційної структури легітимності президентської влади в Україні. Вперше здійснено систематизацію основних елементів цієї структури з урахуванням сучасних політичних, економічних та соціальних викликів. Удосконалено підхід до аналізу взаємодії інститутів влади та громадянського суспільства в контексті забезпечення легітимності президентської влади, зокрема шляхом виявлення ключових факторів, що впливають на довіру громадян до президента та функціонування інституцій публічного управління. Уточнено роль виборів і діяльності Президента України в умовах внутрішніх і зовнішніх криз, що мають значний вплив на стабільність та ефективність президентської влади. Дістало подальший розвиток обґрунтування практичних рекомендацій щодо вдосконалення інституційно-правових механізмів забезпечення легітимності президентської влади в Україні, спрямованих на посилення її стійкості та адаптивності в умовах сучасних викликів.

Метою роботи є дослідження інституційної структури легітимності президентської влади в Україні, вивчення чинників, що впливають на її формування, та визначення шляхів підвищення ефективності взаємодії президентської інституції з іншими суб'єктами публічного управління.

Завдання дослідження:

- Провести аналіз теоретичних підходів до розуміння легітимності влади у публічному управлінні.
- Дослідити методологічні засади аналізу легітимності президентської влади в Україні.
- Вивчити правові механізми забезпечення легітимності президентської влади в Україні.
- Оцінити інституційну легітимність президентської влади та її взаємодію з іншими інститутами публічного управління.
- Дослідити вплив виборів Президента України та діяльності президентських інституцій на формування легітимності влади.
- Проаналізувати реформування Адміністрації Президента України в контексті інституційної легітимності.
- Розглянути діяльність Президента України в умовах російсько-української війни та її вплив на легітимність влади.
- Надати рекомендації щодо вдосконалення інституційної структури легітимності президентської влади в Україні.

Об'єкт дослідження – президентська влада в Україні в системі публічного управління.

Предмет дослідження – інституційна структура та механізми формування легітимності президентської влади в Україні.

Практична значення одержаних результатів полягає у можливості використання результатів дослідження для підвищення ефективності функціонування президентської влади та вдосконалення системи публічного управління в Україні.

Апробація результатів та публікації. Результати даної кваліфікаційної роботи були представлені на таких наукових конференціях:

Всеукраїнська науково-практична конференція «Публічне управління в Україні: історичний досвід та перспективи розвитку», м. Київ, 20 лютого 2024 р.

Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Шевченківська весна – 2024: публічне управління та державна служба», м. Київ, 20 березня 2024 р.

Круглий стіл до Дня Європи в Україні «Україна на шляху до ЄС: виклики та перспективи», м. Київ, 9 травня 2024 р.

III Всеукраїнська науково-практична конференція студентів та аспірантів «Україна у світовому просторі: минуле і сучасність», м. Луцьк, 22 травня 2024 р.

За результатами виступів опубліковані тези у збірниках матеріалів конференцій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЛЕГІТИМНОСТІ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВЛАДИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

1.1. Поняття та значення легітимності влади у публічному управлінні

Легітимність влади є однією з фундаментальних засад у системі публічного управління. Без розуміння природи легітимності неможливо забезпечити ефективне функціонування державних інституцій, оптимальне управління суспільними процесами та підтримку громадянського порядку. Це поняття є важливим інструментом аналізу та формування управлінських відносин, у яких державні органи та посадові особи забезпечують виконання своїх функцій на основі довіри з боку суспільства.

Легітимність у сфері публічного управління пов'язана із засобами соціального контролю та управління, функціонуванням державних і недержавних інститутів, процесами формування й реалізації публічної політики, а також прийняття управлінських рішень. Основними суб'єктами, які уособлюють легітимність у публічному управлінні, є президент, органи виконавчої влади, керівники державних установ і публічні службовці, які реалізують свої повноваження у взаємодії з громадянами та суспільними групами [19, с. 56].

Проблеми сутності легітимності, особливостей її формування та втрати є предметом наукового дослідження з давніх часів і донині. У ХХ–ХХІ століттях питання легітимності в публічному управлінні досліджували такі зарубіжні вчені, як Т. Адорно, Г. Алмонд і С. Верба, П. Бергер і Т. Лукман, П. Бурдьє, Ю. Габермас, Л. Даймонд, Р. Дарендорф, Д. Істон, М. Говлет, С. Ліпсет, Ф. Фукуяма та інші. Їхні праці заклали основи для вивчення легітимності як явища, що визначає стабільність та ефективність управлінських структур.

Макс Вебер став одним із перших, хто розширив юридичне розуміння легітимності, включивши до нього соціально-поведінкові аспекти. У своїй роботі «Три чисті типи легітимного панування» він виділив три основні типи

легітимності в управлінні: легальну, традиційну та харизматичну. Ці типи досі використовуються для аналізу публічної влади та її сприйняття в суспільстві [4, с. 157–173].

Карл Ясперс розглядав легітимність як процес формування довіри між суб'єктами публічного управління та громадянами. На його думку, довіра є фундаментом, який забезпечує стійкість управлінських відносин. Легітимність, за Ясперсом, – це форма довіри, яка протистоїть нелегітимності, заснованій на страху та примусі. Він підкреслював, що «легітимність подібна до процесу створення гармонії за допомогою довіри, тоді як нелегітимність породжує насилля й дестабілізацію».

Американський дослідник Сеймур Ліпсет пов'язував легітимність у публічному управлінні з ефективністю діяльності органів влади. Він наголошував, що легітимність залежить від того, наскільки ефективно управлінські структури виконують свої основні функції, зокрема забезпечують соціально-економічний розвиток та задовольняють потреби громадян [63, р 77].

Французький соціолог Мішель Доган підкреслював, що тривала економічна нестабільність може стати причиною падіння легітимності влади навіть у разі політичного контролю. Цей висновок ілюструється на прикладі краху комуністичних режимів у Східній Європі, де економічна неефективність спричинила втрату довіри до управлінських структур.

Американський вчений Д. Сіммонс наголошував, що легітимність знижується, коли громадяни не відчують готовності виконувати свої обов'язки перед суспільством. Це явище він пов'язував із кризою легітимності, яка виникає, коли управлінські структури втрачають авторитет і довіру громадян, що може призвести до краху системи в цілому.

Легітимність в публічному управлінні – це стан формування й обґрунтування інституцій, що забезпечують суспільний порядок та управління. Як зазначають П. Бергер і Т. Лукман у праці «Соціальне конструювання реальності» (1995), легітимність є етапом інституалізації, який обумовлений психологічними, когнітивними, соціокультурними та історичними факторами.

Легітимність виправдовує інституційний порядок, надаючи нормативний характер управлінським практикам і рішенням.

У сфері публічного управління легітимність органічно пов'язана з питанням залучення громадян до процесів прийняття рішень. За справжнього народовладдя громадяни отримують можливість контролювати діяльність органів влади та впливати на управління суспільними справами. Як зазначає Л. Даймонд, демократія як система управління вирізняється мінімізацією примусу та максимізацією згоди громадян. Легітимність управлінських рішень і дій є основою їх прийняття суспільством [9, с. 93].

Ф. Фукуяма підкреслює, що легітимність у публічному управлінні є інструментом стабілізації під час криз. Вона слугує своєрідним «резервом довіри», завдяки якому органи управління можуть витримати соціальні виклики. За його словами, нестача легітимності в авторитарних системах є причиною їхньої крихкості, адже такі системи не мають основи для апеляції у разі невдач [58, с. 1061].

Ю. Габермас у книзі «Структурні перетворення у сфері відкритості» (2000) наголошує на динамічній природі легітимності, яка формується через комунікацію між суб'єктами управління та громадянами. Він підкреслює, що легітимність управлінських рішень базується не на механічній сумі думок громадян, а на процесі спільного обговорення, який формує волю кожного і надає рішенням суспільного визнання [8, с. 31].

П. Розанвалон у праці «Демократична легітимність» (2009) розглядає сучасну демократію як стан, що виходить за рамки виборів. У сфері публічного управління легітимність охоплює численні неелекторальні механізми, спрямовані на залучення громадян до участі у формуванні та реалізації політики. Ці механізми постійно вдосконалюються, забезпечуючи ефективність управлінських рішень.

Французький дослідник Л. Дюгі зазначає, що легітимність публічної влади не може ґрунтуватися виключно на її походженні, а визначається тим, наскільки ефективно вона задовольняє суспільні потреби. На думку П. Розанвалона, такий

підхід зменшує значення виборів як єдиного джерела легітимності й підкреслює роль практичних результатів роботи управлінців [50, с. 56–57].

Серед вітчизняних науковців проблему політичної легітимності в контексті публічного управління останнім часом досліджували Г. Бережанський, Є. Бистрицький, О. Висоцький, О. Кокорська, О. Резнік, І. Рибак, С. Рябов, О. Серeda, Є. Цокур, В. Чубаєвський, О. Шульга, Є. Юрійчук та ін.

Одним із перших у цій галузі феномен легітимності проаналізував С. Рябов, який у 1997 році захистив докторську дисертацію на тему «Легітимація влади як соціально-філософська проблема (концептуально-методологічний аналіз)». Його робота заклала основи для розгляду легітимності в аспекті публічного управління та державної політики [52].

Теоретичний аналіз поняття «легітимність» здійснив соціолог О. Шульга в монографії «Легітимація і «легітимація»: феноменологічний аналіз» (2012). Основна мета його дослідження – представлення концепції легітимності з позиції феноменології, що є релевантним для сучасної адміністративної практики. Автор визначає легітимність як «складний і багаторівневий стан пояснення та виправдання існуючих соціальних відносин, який переводить домінуючі соціальні смисли у розряд нерелевантних та включає їх у природну установку» [62, с. 7].

Є. Бистрицький акцентує увагу на здатності легітимності накопичувати потенціал у стані політичного дискурсу, який формує суспільний консенсус і є ключовим для успішного функціонування системи публічного управління. За його визначенням, легітимний потенціал – це засади і мотиви, які можуть бути використані для позначення легітимності управлінських рішень, сприяючи створенню суспільного консенсусу як важливого елемента публічного управління [2, с. 319].

Легітимність системи управління не є сталою – вона залежить від змісту політики, яку реалізує керівництво держави. У цьому контексті значущими є дослідження Є. Цокура, який розробив періодизацію станів легітимності вищих органів влади в Україні, що відповідають президентським каденціям. Зокрема,

період 1991–1999 років характеризується легітимністю, заснованою на ідеологічних чинниках. У 1999–2004 роках сформувалася адміністративно-корупційна модель легітимності, що ґрунтувалася на примусі, маніпуляціях і силовому тиску. Кінець 2004 – початок 2006 років відзначаються персоналізованою легітимністю, заснованою на харизмі лідера та активності громадянського суспільства. У 2006–2010 роках спостерігалася криза легітимності, викликана зниженням довіри до влади, а в 2010–2013 роках відбувалася деградація легітимності через соціальні та політичні конфлікти.

У контексті публічного управління особливу роль відіграє керівництво державою, зокрема президент, чия компетенція охоплює всю територію країни. Президентська влада в республіканській формі правління є не лише вираженням політичних рішень і волі самого глави держави, а й відображенням інтересів політичних сил, які його висунули та підтримують. Як орган управління, президент виступає важливим суб'єктом впливу на функціонування державних та недержавних інститутів, а також на поведінку громадян та їх об'єднань, які в свою чергу є об'єктами цього впливу в рамках взаємодії між владою і людьми.

У межах дослідження легітимності влади пропонується використовувати визначення, яке наведено в Енциклопедії державного управління: «Влада (англ. power) – це здатність і можливість особи, соціальної групи чи інституції реалізовувати свою волю через механізми та інструменти впливу на діяльність і поведінку громадян чи організацій. Влада за своєю сутністю є управлінськими відносинами, що включають елементи керівництва, панування, підпорядкування та виконання» [11, с. 90].

У сфері публічного управління президентська влада має важливе значення, особливо в Україні, де вона є відносно новим елементом державної структури. Тому література, присвячена вивченню президентської влади в Україні, є обмеженою. Найважливіші праці, що досліджують цю владну систему, належать авторам, таким як Ю. Тодика та В. Яворський («Президент України: конституційно-правовий статус», 1999), Н. Плахотнюк та В. Мельниченко

(«Інститут президентства в Україні: становлення і розвиток», 2004), а також М. Кармазіна («Президентство: український варіант», 2007).

Водночас вітчизняні дослідження, як зазначає Г. Зеленько, часто трактують президентську владу як структурний елемент державного організму, пов'язуючи її роль із конституційними нормами, тоді як неформальні функції і аспекти цієї системи залишаються поза увагою. Також поширеною є тенденція аналізувати роль президента через історичний підхід, зокрема через вивчення його конституційних повноважень і хронології подій, пов'язаних із президентською системою.

Відомий український вчений В. Литвин у своїй фундаментальній праці «Атрибути та різновиди напівпрезидентської системи правління в Європі» (2018) зазначає, що напівпрезидентська система є домінуючою в країнах Центральної, Південної та Східної Європи, і вона продовжує зазнавати суттєвих змін. Литвин вказує на те, що, хоча формальна частина конституційних норм і системи правління є визначальними, вони не завжди відповідають фактичному змісту політичної реальності, зокрема через взаємодію між владними органами, такими як президент, уряд і парламент. Це є результатом як формальних, так і неформальних політичних чинників, що історично впливають на функціонування державних структур у країнах з напівпрезидентською системою правління, яка на практиці часто орієнтується або на президенталізм, або на парламентаралізм [16, с. 5–6].

Аналіз специфіки організації та функціонування органів влади в пострадянських країнах дозволив М. Кармазіній зробити важливі висновки для галузі публічного управління. Вона зазначає, що пострадянська модель президентства має певні характерні риси та особливості, зокрема: еволюція від демократичних до авторитарних та тоталітарних режимів, при цьому президенти в колишніх радянських республіках часто мають владні повноваження, що не підкріплені демократичними процедурами. Деякі президенти прагнули або домоглися влади у спадок. Водночас характерною рисою є персоніфіковане управління під час трансформації політичної влади, а також антизахідні

тенденції, які стали специфічною формою президентства, зокрема в російській федерації. Крім того, спостерігається авторитарний характер влади з сильною орієнтацією на Москву, наявність сімейно-кланових структур в управлінні країною та заміна міждержавних відносин на міжкланові. Поширені методи управління включають насильство, обман і популізм, а також недорозвиненість опозиції як ефективного політичного інституту.

Ці риси частково відображаються і в Україні. Для детального аналізу президентської влади в Україні опубліковано численні дослідження, статті та книги, що охоплюють різні аспекти цієї теми. Одним з важливих джерел є мемуари та інтерв'ю президентів України, які дають уявлення про їх політичну стратегію та управлінські підходи. Наприклад, Л. Кравчук у своїх працях «Держава і влада: досвід адміністративної реформи в Україні» (2001) та «Маємо те, що маємо: Спогади і роздуми» (2002) описує перші етапи розвитку країни після здобуття незалежності.

Л. Кучма, у свою чергу, написав кілька книг, які отримали широкий суспільний відгук, зокрема «Про найголовніше» (1999), «Вірю в український народ» (2000), «Україна – не Росія» (2003), «Своїм шляхом: роздуми про економічні реформи в Україні» (2004). Аналогічно, виступи і книги В. Ющенка, а також публікації інших президентів України, як В. Януковича, П. Порошенка, В. Зеленського, дають цінну інформацію про їх розуміння стратегічних напрямів розвитку країни та їх погляди на демократичні перетворення. Важливою особливістю цих публікацій є акцент на орієнтації політиків на суспільні потреби та прагненні забезпечити стабільну народну підтримку власної легітимності і президентського владного курсу. Водночас у їхніх висловлюваннях часто простежуються непослідовність або популістські тенденції, що свідчить про наявність певних проблем у реалізації задекларованих практичних кроків.

Незважаючи на деякі недоліки, президентська влада є важливою складовою державного апарату України, яка забезпечує взаємодію між різними гілками влади та інтегрується в інші функціонуючі системи публічного управління. Особливості змін президентської влади, порівняльний аналіз

адміністративних систем та аспекти демократичної трансформації залишаються предметом уваги українських дослідників, таких як С. Бостан, О. Верстюк, О. Гаркуша, М. Дмитренко, Г. Зеленько, А. Колодій, А. Романюк, В. Литвин, Н. Панчак-Бялоблоцька, Р. Плющ, Ю. Рубан та інші.

Легітимність є фундаментальним елементом будь-якої політичної системи, який визначає рівень довіри та підтримки з боку громадян до органів влади. У контексті президентської влади легітимність виступає основою політичної стабільності та ефективності державного управління. Вона забезпечує не тільки правомочність влади, але й її здатність виконувати свої функції, взаємодіяти з іншими гілками влади та ефективно реагувати на потреби суспільства.

Легітимність президентської влади безпосередньо залежить від багатьох факторів, таких як рівень підтримки серед населення, а також політична ситуація в країні. Президент, як глава держави, є символом національної єдності та стабільності, і його легітимність може бути піддана випробуванню в разі невдоволення громадян чи політичних криз. У цих умовах важливою є здатність президента знаходити баланс між владними повноваженнями і громадською підтримкою.

Зміна форм легітимності президентської влади в залежності від зовнішніх і внутрішніх умов підкреслює динамічний характер цього процесу. Під час політичних змін, економічних криз або соціальних протестів легітимність президентської влади може бути серйозно поставлена під сумнів, що вимагає від президента адаптації до нових реалій. Водночас підтримка демократичних принципів, прозорість управління та відкритість до громадян можуть зміцнити легітимність влади та сприяти її стабільності.

Одже, легітимність влади є важливим аспектом публічного управління, оскільки вона визначає ступінь прийняття та підтримки політичних рішень з боку громадян. У випадку президентської влади, її легітимність тісно пов'язана з ефективністю управлінських процесів та здатністю реагувати на соціальні потреби і виклики. Це забезпечує стабільність інститутів держави, сприяючи розвитку демократичних процедур та інституцій. Легітимність не є постійною,

вона змінюється залежно від політичної ситуації, економічних умов та взаємодії президента з іншими гілками влади. У сучасних умовах важливим є підтримання балансу між централізацією влади та забезпеченням громадянської підтримки, що в кінцевому підсумку сприяє розвитку та збереженню легітимності державних органів.

1.2. Методи дослідження легітимності президентської влади в Україні

Методологія дослідження, покладена в основу теми, передбачає застосування низки наукових підходів, адаптованих до сфери публічного управління. Застосування історичного підходу дає змогу проаналізувати легітимність президентської влади в конкретних історичних умовах розвитку українського державного управління, зокрема вивчити зміни в управлінській системі країни з кінця 1990-х років до сучасності. Цей підхід дозволяє простежити особливості еволюції президентської влади в Україні, враховуючи ключові етапи її політичного та соціально-економічного розвитку.

Соціокультурний підхід акцентує увагу на соціально-управлінських реаліях державного будівництва, враховуючи національну культурну специфіку. Він сприяє глибшому розумінню багатофакторного характеру управлінського середовища та аналізу впливу культурних цінностей і традицій на легітимність влади, що формує довіру громадян до органів президентської влади.

Аксіологічний підхід, тісно пов'язаний із соціокультурним, базується на дослідженні цінностей, що сформувалися в процесі історико-культурного розвитку суспільства. Цей підхід дає змогу визначити роль цінностей (у вигляді норм і ідеалів) у мотивації громадян до участі в управлінських процесах та їхній вплив на вибір пріоритетів у сфері публічного управління [53, с. 76–77].

Системний підхід дозволяє розглядати стан легітимності як складну динамічну систему, елементи якої взаємодіють через структурно-функціональні зв'язки. Цей підхід застосовується для інтеграції методів і результатів досліджень із суміжних дисциплін (історія, соціологія, право, управлінська психологія тощо),

що допомагає виявити сукупність чинників, умов та засобів, які впливають на стан легітимності президентської влади. Важливим аспектом системного аналізу є визначення взаємодії між підсистемами управлінської системи. Так, у фокусі дослідження перебуває система публічного управління України, де інституційна складова охоплює органи президентської влади, а легітимність розглядається як стан в загальному управлінському контексті.

Для країн, де управлінська система має персоніфікований характер, зокрема в Україні, влада часто асоціюється з особою-носієм управлінських повноважень. Така специфіка публічного управління, орієнтованого на лідерство, робить систему вразливою до втрати довіри до керівників, що, у свою чергу, впливає на легітимність інституцій [64, р. 378].

Структурний аналіз, як складова системного підходу, застосовується для дослідження елементів управлінської системи, умов їх функціонування та розвитку. Використання теорії структуризації Е. Гідденса в межах цього дослідження дозволяє трактувати управлінську структуру як сукупність правил і ресурсів, що не лише обмежують, але й уможливають дії. Виокремлено два типи правил: нормативні, які стають основою легітимності, оскільки визначають, що є правильним і прийнятним у межах управлінської системи, та інтерпретативні, що формують значущі символічні системи й забезпечують розуміння управлінських дій і подій. Ці два типи правил забезпечують два опосередковуючі процеси: нормативний, пов'язаний із формуванням прав та обов'язків суб'єктів управління, та інтерпретативний, що забезпечує створення схем і знань, необхідних для ефективного функціонування управлінської системи. Таким чином, системний підхід дозволяє комплексно аналізувати стан публічного управління, зокрема механізми легітимності, у контексті їх взаємодії з управлінським середовищем [49, с. 31–32].

Структурно-функціональний підхід є важливим для розуміння стану легітимності, який присутній всередині системи публічного управління та у взаємодії цієї системи із зовнішнім середовищем. Він дозволяє виявити функціональні взаємозв'язки між складовими елементами управлінської

системи. У межах цього підходу будь-який об'єкт управління (організація, інститут, процес, група чи особа) розглядається як системно-організована структурна цілісність, у якій кожен елемент виконує певну функцію. Цей підхід об'єднує елементи структурного й функціонального аналізу, які є фундаментальними для розуміння складних управлінських систем.

Дослідження проблем легітимності президентської влади вимагає розгляду інститутів публічного управління як стабільних форм організації владних повноважень. Інституційний підхід стає центральним у таких дослідженнях, адже управлінські інститути виступають структурними елементами системи публічного адміністрування. Легітимність зміцнює символічний порядок, інституціалізує політичні й економічні процеси, а також закладає основи правової організації управлінських відносин.

Неоінституціоналізм (представлений у роботах Дж. Марча, Й. Олсона, Г. Пітерса, П. Хола, Р. Тейлора та ін.) є сучасним підходом, що розглядає інститути як системи обмежувальних норм, у межах яких реалізується діяльність суб'єктів управління. Цей підхід поєднує досягнення класичного інституціоналізму, біхевіоралізму та соціально-детерміністських теорій. Його ключова ідея полягає у визнанні ролі як формальних, так і неформальних інститутів у функціонуванні систем публічного управління.

Зазначений підхід пов'язує стан легітимності із трансформацією органів публічного управління та зміною керівників, які репрезентують інститут президентської влади. Наприклад, легітимність в українському публічному управлінні має персоналізований характер, як зазначає Є. Цокур: українська модель легітимності здебільшого є «персоналізовано-технологічною». Це означає, що суспільство визнає обґрунтованими владні претензії окремих осіб, базуючись на їх особистих якостях, а не на їхній державотворчій діяльності. Такий підхід часто призводить до криз легітимності, що стають характерною рисою української системи публічного управління [59, с. 66].

Діяльнісний підхід до вивчення публічного управління ґрунтується на аналізі предметної діяльності людей чи соціальних груп, яка виступає формою

активності, що може впливати на зміни в управлінських процесах. У цьому контексті важливим є підхід Т. Парсонса, який трактує діяльність як самоорганізовану систему, що є символічною, нормативною та волюнтаристською. Символічний аспект діяльності полягає в тому, що вона використовує механізми, такі як мова та цінності, для формування взаємодії та комунікації між учасниками управлінського процесу. Нормативний характер діяльності визначається тим, що вона підпорядкована загальноприйнятим нормам і цінностям, які регулюють взаємодії в суспільстві та органах управління. Волюнтаристським є той аспект діяльності, що залежить від суб'єктивних чинників та внутрішніх мотивів суб'єктів, що здійснюють управлінські функції, при цьому вона може бути незалежною від зовнішнього середовища. Цей підхід дозволяє детальніше дослідити, як різні чинники, як внутрішні, так і зовнішні, впливають на функціонування системи публічного управління.

Методологія діяльнісного підходу дозволяє розглядати управлінські технології як сукупність прийомів і дій, що спрямовані на досягнення цілей публічного управління. Ці цілі формуються відповідно до потреб суспільства, запитів громадян і завдань, які стоять перед управлінськими структурами.

Особливістю управлінської дії є її орієнтація на очікувану реакцію суб'єктів взаємодії, що відрізняє її від стихійних дій мас. Так, соціолог С. Сигеле зазначав, що дії людей у кризових ситуаціях часто є реакцією на зовнішні обставини, а не усвідомленими діями. Це підкреслює необхідність системного підходу до управління, що враховує як раціональні, так і емоційні аспекти поведінки суб'єктів управлінської взаємодії.

Інформаційний підхід є одним із ключових для ефективного вирішення завдань, поставлених у дослідженні. На сучасному етапі розвитку суспільства інформація набуває «наскрізного» характеру, проникаючи в усі сфери державного управління та суспільної діяльності. Інформація є однією з найважливіших категорій соціального розвитку, що забезпечує функціонування публічного управління. Зростання обсягів інформації, вирішення питань її доступності, ефективного використання, а також вдосконалення інформаційних

технологій сприяють побудові інформаційного суспільства, в якому основним інтелектуальним продуктом є дані, знання та документи.

Значущість інформаційного підходу для дослідження полягає у тому, що легітимність президентської влади має інформаційну природу. Вона базується на створенні, накопиченні, передачі та використанні інформації в системі публічної комунікації. У рамках цього підходу враховувалися такі принципи: універсальність інформації як категорії, усвідомлення інформаційного підґрунтя стану легітимності та його впливу на публічне управління. Застосування інформаційного підходу дозволило визначити механізми ефективного використання каналів поширення інформації, обрати відповідних посередників та комунікаторів для реалізації стану легітимності у системі публічного управління [53, с. 73–75].

Інформаційний підхід відкрив широкі можливості для аналізу особливостей інформаційних потоків, що супроводжують стан легітимності. Він сприяв виявленню нових характеристик легітимності президентської влади та її розвитку з урахуванням закономірностей інформаційних процесів.

Синергетичний підхід у дослідженні стану легітимності президентської влади акцентує увагу на механізмах саморегуляції у системі публічного управління. З його допомогою розглянуто нерівноважні стани інституту президентської влади в Україні стосовно інших елементів державного управління та зовнішніх умов, що спостерігалися в кожній каденції президентів. Використовуючи синергетичний підхід, вдалося дослідити періоди криз та біфуркацій легітимності президентської влади – нестійкі фази, які характеризуються множинністю можливих сценаріїв розвитку [53, с. 71–73]. Найбільш яскраво ці процеси проявилися під час політичних криз у 2004 та 2014 роках, які стали переломними для державного управління.

Загальнонаукові методи дослідження значно сприяли вирішенню поставлених завдань. Використано методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, абстрагування, сходження від абстрактного до конкретного тощо.

Методи аналізу і синтезу відіграли центральну роль у розумінні стану легітимності президентської влади. Аналіз дозволив вивчити окремі аспекти легітимності президентської влади як елементів системи державного управління. Розчленування об'єкта дослідження на окремі частини сприяло глибшому розумінню його природи, масштабів і взаємозв'язків між компонентами. Водночас синтез отриманих результатів дозволив сформувати цілісне бачення стану легітимності, поєднуючи його складники в єдину логічну структуру.

Метод класифікації став інструментом для систематизації факторів, що впливають на стан легітимності, форм його проявів, а також суспільно-управлінських явищ, породжених цим станом. Завдяки йому вдалося впорядкувати досліджувані об'єкти, що спостерігалися в управлінській практиці, відповідно до їх ключових характерних ознак.

Близьким до класифікації, але не тотожним, є метод типологізації, який дав змогу виділити найбільш типові підходи до стану легітимності президентської влади. Метод абстрагування дозволив зосередитися на ключових характеристиках легітимності президентської влади, одночасно відволікаючись від менш значущих деталей. Це сприяло формуванню управлінських абстракцій, таких як поняття, категорії та концептуальні моделі, які стали основою для поглибленого аналізу.

Метод індукції використовувався для переходу від конкретних управлінських кейсів та прикладів легітимності президентської влади до узагальненої картини їх використання у сфері публічного управління. Натомість метод дедукції допомагав перейти від загальних теоретичних концепцій до їхнього практичного застосування для розробки та впровадження стану легітимності президентської влади в управлінській діяльності.

Компаративний аналіз став ключовим для зіставлення міжнародного та вітчизняного досвіду у дослідженні стану легітимності президентської влади. Це дозволило виявити особливості та специфіку проявів легітимності в українському публічному управлінні, враховуючи історичний контекст та вплив електоральних циклів.

Усі зазначені підходи й методи формують цілісну методологічну основу, яка спрямовує дослідницький процес на всебічне вивчення легітимності президентської влади як ключового стану, що впливає на стабільність і функціональність системи публічного управління.

Окрім загальнонаукових методів, у роботі застосовано спеціалізовані підходи, що є релевантними для галузі публічного управління. Зокрема, біхевіористичний метод допоміг проаналізувати поведінкові аспекти громадян як ключових суб'єктів взаємодії з владою. Завдяки цьому вдалося визначити домінуючі мотиви громадянської участі у публічних процесах, їхні управлінські орієнтації та моделі поведінки. Це дозволило оцінити стан легітимності президентської влади з точки зору рівня суспільної довіри та громадянської активності.

Метод контент-аналізу був використаний для систематичного опрацювання нормативно-правових документів, стратегій, публічних виступів і програм, які містять відомості про фактори, що впливають на формування чи ослаблення стану легітимності президентської влади в публічному управлінні.

Метод case study забезпечив накопичення емпіричних даних для аналізу конкретних ситуацій, пов'язаних із динамікою стану легітимності президентської влади. Це дало змогу дослідити виникнення та розвиток кризових явищ, окреслити основні тенденції та специфіку управлінських рішень, які впливають на суспільне сприйняття президентської влади [14, с. 109–110].

Метод моделювання сприяв побудові теоретичних схем і аналізу структурних взаємозв'язків, які формують стан легітимності президентської влади. Використовуючи як емпіричні дані, так і гіпотези, створено логічні моделі, що дозволили відобразити ключові аспекти цього стану в системі публічного управління та прогнозувати можливі зміни у суспільній підтримці.

Отже, методи дослідження легітимності президентської влади в Україні є різноманітними та багатогранними, оскільки цей процес включає не лише аналіз політичних і правових аспектів, а й соціокультурних, економічних та історичних факторів. Використання різних підходів, таких як історичний, соціокультурний,

інституційний, діяльнісний та інформаційний, дозволяє отримати комплексне розуміння процесу легітимізації влади. Кожен з підходів підкреслює важливість різних складових системи, що взаємодіють і впливають на сприйняття легітимності президентської влади як серед громадян, так і в контексті міжнародних відносин. Синергетичний підхід, в свою чергу, демонструє, як кризи чи інші несподівані фактори можуть істотно змінювати рівень легітимності, ставлячи в центр уваги постійно змінювані умови політичної ситуації. Загалом, дослідження легітимності президентської влади в Україні підтверджує її динамічний характер, що вимагає адаптації до змін зовнішнього та внутрішнього середовища.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЛЕГІТИМНОСТІ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВЛАДИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

2.1. Правове забезпечення президентської влади та її взаємодія з інституціями публічного управління

У контексті публічного управління Президент України займає найвищу посаду в державі. Легітимність президентської влади визначається через систему правових норм, законів, процедур і традицій, які забезпечують підтримку цього інституту як в суспільстві, так і поза його межами. Основною складовою цієї системи є Конституція України, а також закони та інші нормативно-правові акти, що регулюють повноваження Президента, порядок його обрання, здійснення функцій і заміщення на посаді.

Згідно з Конституцією, Президент України не лише є главою держави, який виступає від її імені, але й «гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції, прав і свобод людини та громадянина» (ст. 102) [15]. Це означає, що президентська влада є найвищим рівнем публічного управління, покликаним забезпечувати стабільність держави, ефективне виконання рішень політичного керівництва, управління та регулювання в суспільстві, попередження криз та розв'язання конфліктів.

Процес легітимності президентської влади в Україні починається з моменту вступу на посаду новообраного Президента, який складає присягу на урочистому засіданні Верховної Ради України. Згідно з Конституцією, цей процес має відбуватися протягом тридцяти днів після оголошення результатів виборів. Приведення до присяги Президента України є важливою процедурою публічного підтвердження його повноважень і легітимності, що підкріплюється національною підтримкою.

Історично, ще за часів незалежності, в Україні не було прийнято окремого закону, який би визначав повноваження Президента. Зараз чинним є Закон «Про

Президента Української РСР» від 1991 року, що залишає багато питань, пов'язаних з роллю і функціями Президента в межах публічного управління. Хоча Конституція України значно розширила ці положення, питання чіткої регламентації повноважень Президента потребує додаткових законодавчих змін [45].

З огляду на потреби реформування політичної системи країни, важливою є ініціатива законодавців щодо прийняття нового закону про Президента України, що передбачає чітке визначення процедур та механізмів, які б регулювали його роль у публічному управлінні. Розроблений проєкт закону, що містить 178 статей, пропонує удосконалення цих питань, проте його прийняття залежить від внесення змін до Конституції України, що є необхідним для забезпечення ефективної роботи інститутів державного управління [44].

Відсутність закону про Президента України можна пояснити перманентною політичною кризою в країні та відсутністю консенсусу серед правлячої еліти щодо форми політичного ладу й системи управління Україною. Це підтверджується складністю процесу прийняття Конституції, яка тривала більше п'яти років – з 1991 до 1996 року.

У 1996 році було прийнято Конституцію України, яка закріпила президентсько-парламентську форму правління. Президент отримав значні повноваження, зокрема у визначенні кандидатури прем'єр-міністра, формуванні уряду, а також призначенні голів місцевих державних адміністрацій. Цей статус президента був посилений завдяки додатковим тимчасовим повноваженням, які він отримав згідно з перехідними положеннями Конституції, зокрема правом видавати укази щодо економічних питань.

Проте прийняття Конституції не завершило протистояння між різними гілками влади, зокрема між новими кланово-олігархічними групами та фінансово-промисловими колами. Реформа конституції вимагала демократизації суспільно-політичних відносин та реформи адміністративно-територіального устрою країни. На межі 1990-х і 2000-х років режим «ручного управління» став

протиріччю тенденціям до децентралізації внаслідок змін у власності та економічних механізмах [55, с. 956].

Подальше вдосконалення Конституції відбулося після Помаранчевої революції. У 2004 році було прийнято зміни до Конституції, що посилили парламентські повноваження, зокрема у формуванні уряду, і зобов'язали введення змін з 2006 року. У той же час, при владі Віктора Януковича, було прийнято рішення про повернення до президентської системи через скасування змін 2004 року, що стало можливим після рішення Конституційного суду України у 2010 році, яке поновило дію Конституції 1996 року [54, с. 94].

З відновленням Конституції України 1996 року президент отримав низку значних повноважень у сфері публічного управління, зокрема право призначати Прем'єр-міністра України (за згодою Верховної Ради), інших членів уряду (за поданням прем'єр-міністра), а також керівників центральних органів виконавчої влади. Президент також отримав право відправляти у відставку уряд, його членів та керівників центральних органів виконавчої влади, утворювати, реорганізовувати та ліквідувати ці органи, затверджувати положення про них, визначати їх функції та скасовувати акти уряду та органів виконавчої влади. Уряд у свою чергу став відповідальним перед президентом і підконтрольним парламенту, що формувало взаємозв'язок між виконавчою та законодавчою гілками влади в Україні [20, с. 289].

У 2014 році, під впливом політичних змін після Революції Гідності, відбулося відновлення норм Конституції України 2004 року, що забезпечило перехід до парламентсько-президентської моделі державного управління. Це відновлення було оформлено через Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України», ухвалений 21 лютого 2014 року, і набрав чинності з 2 березня 2014 року. Відновлення цих норм привело до зміни балансу повноважень між президентом, урядом і парламентом, повертаючи більший контроль парламенту над виконавчою гілкою влади [48].

Загалом, у процесі розвитку системи публічного управління в Україні відбувалося кілька змін у структурі і функціонуванні державних інститутів, які

визначали рівень легітимності влади. Зокрема, протягом 1991–1995 років існував так званий збалансований напівпрезиденталізм, що характеризувався високим рівнем конфліктності між президентом, урядом і парламентом, що призводило до змін в управлінській практиці. У подальшому цей формат був реформований в президентсько-парламентську модель, з посиленням повноважень президента, а з 2010 року в Україні домінував високопрезиденталізм. Всі ці зміни відображають постійну боротьбу за баланс повноважень у публічному управлінні країни, що безпосередньо впливало на легітимність президентської влади, створюючи виклики для стабільного та ефективного функціонування державного апарату [16, с. 478–479].

Правова основа виборів Президента охоплює виборче законодавство, що включає закони, Виборчий кодекс та нормативно-правові акти різних рівнів. Виборче законодавство визначає порядок формування списку виборців, виборчих округів, організацію роботи виборчих комісій, фінансування виборчого процесу, роль ЗМІ, а також інші важливі аспекти.

У 2019 році ухвалення Виборчого кодексу України стало значущим етапом у розвитку виборчого законодавства, знаменуючи перехід на новий рівень функціонування інститутів демократії. Цей крок підкреслює євроінтеграційний курс України, оскільки в Європі зазвичай існує тенденція до об'єднання всіх основних виборчих норм у єдиному кодексі. До цього часу в Україні окремі закони регулювали президентські, парламентські та місцеві вибори, що створювало додаткові труднощі в організації виборів і дозволяло маніпуляції.

Отже, правове забезпечення президентської влади в Україні базується на Конституції та законах, які визначають її повноваження і взаємодію з іншими гілками влади. Історичний розвиток цієї влади відображає постійний пошук балансу між президентськими, парламентськими та урядовими функціями. Прийняття Виборчого кодексу стало важливим кроком до демократичних стандартів, але залишається потреба у вдосконаленні законодавства, зокрема щодо повноважень Президента та його ролі в публічному управлінні. Це сприятиме зміцненню стабільності й ефективності державної системи.

2.2. Інституційна легітимність президенства

Інституційна легітимність президентської влади в Україні має системний і комплексний характер, який формується через динамічну взаємодію органів державної влади, політичних інституцій, громадських організацій, медіа та інших суб'єктів публічного управління. Цей процес адаптується до суспільно-політичних змін та потреб часу, забезпечуючи підтримку і визнання президентської влади у суспільстві.

Центральними агентами легітимації виступають обласні та районні державні адміністрації, які забезпечують адміністративну і комунікаційну підтримку (див. Додаток А). Пропрезидентські політичні фракції у Верховній Раді та спеціально створені громадські об'єднання сприяють популяризації стратегій, запропонованих главою держави. Легітимація президентської влади також здійснюється через ідентифікацію громадян із політичним курсом, що пропонує президент, оцінюючи його ефективність через реалізацію передвиборчих програм, стратегічних планів розвитку та здатність вирішувати актуальні суспільні виклики.

Важливу роль відіграють громадські організації та політичні партії, які підтримують главу держави. У цьому контексті націоналістичні партії переважно виступають за сильну президентську владу, тоді як ліберально-демократичні сили схильні акцентувати на балансі повноважень між президентом і парламентом. Також значний вплив мають регіональні еліти, фінансово-промислові групи та олігархічні структури, які використовують свої матеріальні, медійні та політичні ресурси для підтримки чи протидії президентській владі.

У процесі становлення інституційної легітимності української президентської влади можна виділити кілька етапів. Перший (1991–1994) характеризується адаптацією радянської системи до нових умов, формуванням нових управлінських структур і балансу між президентською і парламентською гілками влади. Другий етап (1994–1997) відзначається концентрацією повноважень у руках президента та формуванням перших груп інтересів, які

намагаються впливати на публічну політику через економічні і політичні ресурси. Третій етап (1998–2002) знаменується тіснішою взаємодією президентської влади із великими фінансово-промисловими групами, які, у свою чергу, починають брати активну участь у політичному процесі, формуючи «олігархічні» партії та фракції [55, с. 957].

Інституційна легітимність президентства в Україні забезпечується через системну організацію і функціонування ключових державних структур, які працюють на реалізацію повноважень глави держави. Президент України виступає гарантом державного суверенітету і територіальної цілісності, а також Верховним головнокомандувачем Збройних сил України. Його роль у національній безпеці та обороні підсилюється через взаємодію з Міністерством оборони України, Службою безпеки України та Радою національної безпеки і оборони (РНБО), яку президент очолює особисто.

РНБО є координаційним органом, який сприяє узгодженню діяльності виконавчої влади у сфері національної безпеки. До її складу входять ключові урядовці, а рішення цієї ради вводяться в дію указами президента, що забезпечує їх обов'язковий характер. Це підкреслює центральну роль президента у формуванні і реалізації політики національної безпеки.

Президент також виконує функції представника держави у міжнародних відносинах, очолюючи зовнішньополітичну діяльність. Він призначає послів, веде переговори, укладає міжнародні договори та контролює їхню реалізацію. Міністр закордонних справ, як і Генеральний прокурор, обіймають свої посади за президентською квотою, що створює додаткові важелі впливу глави держави на зовнішню і внутрішню політику.

У рамках конституційних повноважень президент має право створювати консультативно-дорадчі органи, які забезпечують його діяльність. До таких структур належать спеціалізовані органи, спрямовані на розробку і впровадження державної політики у різних сферах, зокрема у внутрішній, зовнішній та муніципальній політиці. Це забезпечує інституційну спроможність глави держави ефективно реагувати на суспільно-управлінські виклики.

Інституційна легітимність президентства базується також на можливості впливу через укази і розпорядження, що є обов'язковими для виконання на території України. Така структура президентської влади дозволяє ефективно інтегрувати діяльність органів виконавчої влади, забезпечувати національну безпеку і реалізовувати стратегічні пріоритети держави.

У цьому контексті створення Секретаріату Президента України стало важливим кроком у інституціоналізації президентської влади. У положенні про Секретаріат акцент зроблено на принципах відкритості, гласності та прозорості його діяльності, що відповідає потребам демократизації управлінських процесів і забезпечення підзвітності громадянам.

Одним із важливих кроків стало відкриття регіональних приймалень Президента України, які сприяли реалізації прав громадян на звернення до органів державної влади. Ці приймальні виконували завдання з опрацювання звернень громадян, інформування про результати їх розгляду та надання допомоги у вирішенні питань у рамках чинного законодавства.

Рівень підтримки президента в парламенті значною мірою визначає його спроможність ефективно реалізовувати свої повноваження. В умовах напівпрезидентської республіки, якою є Україна, взаємодія між президентом та парламентом залежить від партійного представництва пропрезидентських сил. Якщо парламентська більшість не підтримує президента, виникає необхідність у механізмах узгодження інтересів, таких як когабітація. Цей термін, запозичений із французької практики, описує ситуацію, коли президент і прем'єр-міністр представляють різні політичні сили, що вимагає компромісів для забезпечення стабільності. Хоча в Україні когабітація не отримала поширення, її потенціал як інструмента гармонізації міжгілкових відносин залишається актуальним.

У сфері публічного управління участь Президента України у формуванні державних адміністрацій є важливим інструментом забезпечення інституційної легітимності його влади. Відповідно до Конституції України, «Голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду і звільняються з посади Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України» (ч. 3, ст. 118).

При цьому голови адміністрацій несуть відповідальність перед Президентом і Кабінетом Міністрів України, а також є підзвітними і підконтрольними органам виконавчої влади вищого рівня (ч. 4, ст. 118).

Діяльність місцевих державних адміністрацій регулюється низкою нормативно-правових актів, ключовим серед яких є Закон України «Про місцеві державні адміністрації» 1999 року [41]. Цей закон покликаний мінімізувати конфлікти між адміністраціями та місцевими радами, хоча, як зазначають фахівці, голови адміністрацій продовжують значно впливати на порядок денний і процес ухвалення рішень на місцевому рівні [17, с. 70].

Недоліки організації влади на центральному, місцевому і регіональному рівнях, а також неконституційність окремих положень закону потребували регулярного внесення змін. Починаючи з 2001 року (за винятком 2002 року), до закону щорічно вносилися поправки [3, с. 262]. У законі визначено, що місцеві державні адміністрації є органами виконавчої влади, які виконують державні функції на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць, а також реалізують делеговані їм повноваження місцевих рад.

Строк повноважень голів місцевих адміністрацій залежить від каденції Президента України: «голови місцевих державних адміністрацій призначаються на посаду Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України на строк повноважень Президента України» (ч. 2, ст. 8). Президент також має право порушити перед Кабінетом Міністрів питання про призначення іншої кандидатури, що посилює його вплив на формування місцевих адміністрацій. Крім того, повноваження голів адміністрацій можуть бути припинені за ініціативою Президента України (п. 5, ч. 2, ст. 9).

Місцеві державні адміністрації звітують перед Президентом і Кабінетом Міністрів про виконання своїх повноважень. Голови обласних адміністрацій щорічно надають звіти про соціально-економічний стан регіонів, реалізацію державної політики та вносять пропозиції щодо вдосконалення законодавства і практик державного управління (ч. 3, ст. 30). Ця взаємодія зміцнює вертикаль

виконавчої влади, підвищує відповідальність і підзвітність органів управління на місцях, сприяючи ефективному виконанню функцій державного управління.

Щорічні послання Президента України до Верховної Ради та звернення до народу є також важливим інституційним механізмом, що сприяє зміцненню легітимності президентської влади. Конституція України (п. 2, ст. 105) закріплює право та обов'язок глави держави інформувати суспільство та парламент про внутрішнє і зовнішнє становище країни через такі послання.

Методичне та наукове забезпечення підготовки щорічних послань здійснює Національний інститут стратегічних досліджень – науково-дослідний центр, який аналітично супроводжує діяльність Президента України. У практиці президентства Л. Кучми ці послання мали стратегічне значення, оскільки ґрунтовно аналізували стан держави та визначали її перспективи розвитку. Наприклад, у посланні 2002 року Л. Кучма наголошував на необхідності перетворення України на сучасну європейську державу, здатну адекватно реагувати на виклики глобалізації, зберігаючи при цьому національні традиції [185, с. 13].

Формат і зміст щорічних послань можуть відрізнитися залежно від стилю управління президента. Наприклад, за В. Ющенка ці послання мали переважно декларативний характер, що обмежувало їхню ефективність як управлінського інструменту [20, с. 300].

Президент В. Зеленський адаптував формат щорічних послань до сучасних реалій, зробивши їх більш доступними для громадян. У своєму зверненні до парламенту 20 жовтня 2020 року він наголосив на необхідності відмовитися від застарілих практик, коли послання були об'ємними друкованими документами, які ігнорувалися депутатами та залишалися невиконаними. Сучасний формат послань передбачає їх доступність через QR-коди, що дозволяє громадянам читати їх у зручний спосіб. Крім того, у формат було інтегровано звіти про виконання передвиборної програми президента та зустрічі з представниками регіонів, що сприяє посиленню комунікації між главою держави та громадами [31]. Інститут щорічних послань виконує важливу роль у забезпеченні

підзвітності Президента України, формуванні його легітимності як ключового елемента публічного управління та підвищенні довіри громадян до президентської влади.

Отже, інституційна легітимність президентської влади в Україні формується на основі взаємодії різних політичних, адміністративних і громадських інститутів. Вона залежить від здатності президента реалізовувати свої повноваження, підтримки з боку парламенту та місцевих адміністрацій, а також від рівня довіри громадян. Стратегічну роль у легітимації відіграють регіональні еліти, партії, громадські організації, медіа та олігархічні групи, які формують суспільний дискурс і підтримують політику президента.

Стан легітимності адаптується до змін у суспільстві та політичному контексті, забезпечуючи баланс між інституційною стабільністю та демократичними принципами. Залучення громадян через механізми комунікації та прозорість у діяльності президентських структур сприяють зміцненню довіри до влади. Проте, існує необхідність удосконалення механізмів взаємодії між центральною і регіональною владою, щоб зменшити залежність від політичної кон'юнктури і забезпечити ефективне управління.

Інститут щорічних послань президента до Верховної Ради та звернень до народу є важливим інструментом для підкріплення легітимності та визначення стратегічних пріоритетів держави, проте його ефективність залежить від змістовності та конкретики поданих пропозицій. Удосконалення цих аспектів є важливим завданням для посилення ролі президента як гаранта суверенітету, національної безпеки та стабільності в країні.

РОЗДІЛ 3

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

3.1. Вибори Президента України

Вибори є ключовим елементом функціонування інституту президентської влади, що має особливе значення в системі публічного управління. Це невід’ємний елемент демократичного суспільства, через який формується, оновлюється та легітимізується структура владних інституцій. На відміну від монархічних видів престолонаслідування чи узурпації влади, демократичні вибори забезпечують участь громадян у визначенні курсу державного розвитку та обранні тих, кому вони довіряють його реалізацію. Лише в умовах демократичного режиму вибори стають дійсно ефективним інструментом, який гарантує громадянам право на вибір та впливає на формування засад суспільного розвитку [61, с. 24–25].

У президентських і напівпрезидентських республіках інститут виборів відіграє важливу роль у структурі легітимності глави держави. В Україні виборчий процес надає кандидатам змогу продемонструвати свої програми, результати роботи їхніх команд або партій, а також досягти підтримки виборців. Проте недостатній розвиток партійної системи в молодих демократіях, таких як Україна, часто спричиняє конкуренцію між особистостями, а не між ідеологіями чи програмами. У найгірших випадках це може відображати наявні економічні, релігійні, етнічні чи регіональні розколи в суспільстві. [33, с. 17].

В Україні з моменту здобуття незалежності відбулося сім циклів виборів Президента, за результатами яких було обрано шість різних осіб. У 1991 році першим президентом став Леонід Макарівич Кравчук. У подальшому президентську посаду обіймали Леонід Данилович Кучма (два терміни поспіль – 1994 та 1999 роки), Віктор Андрійович Ющенко (2004), Віктор Федорович Янукович (2010), Петро Олексійович Порошенко (2014) та Володимир Олександрович Зеленський (2019).

Президентські вибори в Україні характеризуються тим, що вони зосереджені на обранні особи, яка як глава держави має значний обсяг повноважень і часто не прив'язана до усталених партійних структур. Особливістю цих виборів є принцип «переможець отримує все», який має як переваги, так і ризики. З одного боку, обраний президент, який має значний суспільний мандат, здатен ініціювати ефективні реформи. З іншого боку, відсутність гарантій, що реформатори не перетворяться на авторитарних лідерів, може створювати виклики для системи публічного управління.

Підтримка громадян, консолідація суспільства навколо обраного президента сприяє зміцненню стабільності та запобіганню конфліктам між державними інститутами та громадянським суспільством. Легітимність процедури виборів та реалізації президентських повноважень є запорукою стабільності системи публічного управління, адже вільний вибір президента не лише свідчить про довіру громадян, а й забезпечує подальший демократичний розвиток держави.

Дотримання демократичних стандартів є одним з ключових елементів реалізації стратегії України на євроінтеграцію. Виборчий процес є дуже важливим для міжнародного визнання легітимності президентської влади. Україна, як незалежна держава, добровільно приєдналася до міжнародних зобов'язань щодо проведення виборів відповідно до загальноприйнятих демократичних норм. Тому легітимність президентської влади зростає, коли її діяльність відповідає європейським стандартам і традиціям демократії.

Вступивши до Ради Європи (РЄ) та ставши членом Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), Україна зобов'язалася виконувати низку міжнародних стандартів і принципів, які сприяють демократизації електорального процесу. Недотримання цих зобов'язань може призвести до політичних наслідків, зокрема втрати довіри до владних інститутів з боку міжнародної спільноти. Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Україна гарантує проведення вільних виборів, що забезпечують право громадян на вільне вираження своєї волі. Це право включає

періодичність, таємне голосування та умови, які забезпечують вільний і неупереджений процес виборів. Виконання цих зобов'язань контролюється Європейським судом з прав людини, а нагляд за дотриманням рішень здійснює Комітет Міністрів Ради Європи [47].

Окрім того, Україна як учасниця ОБСЄ (Організація з безпеки та співробітництва в Європі) прийняла зобов'язання відповідно до Документу Копенгагенської наради (1990 р.), що визначає: воля народу, яка вільно та чесно виражена на періодичних виборах, є основою легітимності влади. Держави-учасники цього документу зобов'язуються забезпечити свободу проведення політичних кампаній, доступність засобів масової інформації для всіх політичних сил та осіб, які хочуть брати участь у виборчому процесі. Важливим аспектом є можливість міжнародного спостереження за виборами, що підвищує авторитетність виборчого процесу і підтверджує його відповідність міжнародним стандартам [10].

Вибори Президента України 1999 року, які проходили в два тури 31 жовтня та 14 листопада, організовувались згідно із Законом України «Про вибори Президента України», що набрав чинності в березні 1999 року [35]. Цей закон включав нововведення, зокрема можливість висування кандидатів на пост президента не лише від політичних партій, а й позапартійних осіб, що значно розширило коло претендентів на посаду глави держави. Наприкінці 1998 року в Україні було зареєстровано 40 політичних партій, що відображає невелику кількість можливих учасників виборчого процесу [7].

Однією з важливих умов легітимності кандидатів у президенти була норма, згідно з якою право висувати кандидатів на пост президента мали з'їзди партій або загальні збори виборців, за умови участі не менше 200 делегатів чи 500 громадян України, що мають право голосу. Водночас кандидат автоматично не ставав учасником виборів, а лише претендентом, до виконання певних вимог, зокрема збору підписів громадян на свою підтримку. Цей інститут збору підписів став важливою складовою становлення легітимності кандидатів, оскільки

кількість підписів для реєстрації кандидата було збільшено порівняно з попередніми виборами, з 100 тисяч до 1 мільйона.

Крім того, на виборчих комісіях кожного рівня мали право бути присутніми офіційні спостерігачі від політичних партій, а також іноземні спостерігачі та представники засобів масової інформації, що створювало умови для прозорості виборчого процесу. Спостерігачі мали доступ до процесу реєстрації кандидатів, голосування, підрахунку голосів, а також могли звертатися до виборчих комісій у разі виявлення порушень [43].

Закон також детально регламентував умови проведення передвиборчої агітації, що є важливим елементом легітимності кандидатів. Визначено обмеження на проведення агітації, що забезпечувало рівні умови для всіх учасників виборчого процесу. Крім того, передвиборча програма кожного кандидата, обов'язкова для реєстрації, мала бути викладена державною мовою і оприлюднена для обговорення громадянами, що сприяло підвищенню прозорості та інформованості виборців.

Важливість передвиборчих програм для забезпечення прозорості управлінських рішень засвідчує положення закону, згідно з яким регіональні державні та комунальні телерадіоорганізації «не повинні перекривати своїми передачами передвиборні програми кандидатів на пост Президента України, які транслюються на загальнонаціональних каналах мовлення за рахунок коштів Державного бюджету України, що виділяються на підготовку і проведення виборів» (п. 8, ст. 64). Встановлено, що трансляція передвиборчої програми одного кандидата на Першому національному каналі Національної телекомпанії України «не повинна збігатися в часі з трансляцією такої програми іншого кандидата» (п. 9, ст. 64). Заборонено також переривати передачі передвиборних програм рекламою товарів, послуг або іншими повідомленнями (п. 11, ст. 64). Це сприяє формуванню умов рівного доступу кандидатів до комунікаційних платформ і забезпеченню суспільної довіри до виборчого процесу.

Вибори Президента України 2004 року, які відбулися 31 жовтня, 21 листопада і 26 грудня (повторний другий тур), проводилися відповідно до нового

Закону України «Про вибори Президента України» в редакції від 18.03.2004 р. Важливим елементом управління виборчим процесом стало прийняття рішення про обмеження кількості президентських строків. Попри те, що Конституційний Суд дозволив Л. Кучмі балотуватися на третій строк, він не висунув своєї кандидатури, враховуючи можливі сумніви в суспільстві щодо легітимності такого рішення [1, с. 3].

Закон «Про вибори Президента України» 2004 року був ухвалений Верховною Радою України у першому читанні та в цілому з урахуванням пропозицій кількох альтернативних проєктів [36]. Незважаючи на зауваження щодо недостатнього обговорення законопроєкту, цей нормативний акт став найбільш досконалим серед усіх виборчих законів, прийнятих в Україні. Закон передбачав проведення теледебатів усіх кандидатів перед першим і другим турами голосування, що мало на меті підвищити прозорість і відкритість процесу ухвалення електоральних рішень [18].

З точки зору публічного управління, важливим чинником підвищення довіри до роботи виборчих комісій стало розширення кола осіб, які мали право спостерігати за виборчим процесом. На засіданнях виборчих комісій, зокрема під час підрахунку голосів, могли бути присутні члени комісій вищого рівня, кандидати, їх довірені особи, офіційні спостерігачі, представники засобів масової інформації (ст. 28, ч. 9). Це створювало умови для підвищення прозорості й зменшення ризиків зловживань.

Зміни до виборчого законодавства, ухвалені у 2004 році, мали значний вплив на механізми забезпечення прозорості та рівності у виборчому процесі, що є важливим аспектом легітимності президентської влади в Україні. Зокрема, запровадження нових правил використання відкріпних посвідчень (ст. 33, ч. 1) сприяло зменшенню можливостей для зловживань під час голосування, що позитивно впливало на сприйняття виборчого процесу громадськістю.

Також було встановлено чіткі вимоги до кандидатів, які могли бути висунуті лише політичними партіями, зареєстрованими не пізніше ніж за рік до дня виборів, або виборчими блоками таких партій (ст. 44, ч. 2). Це сприяло

стабільності виборчого процесу та унеможливило участь тимчасових політичних проєктів. Удосконалення процесу реєстрації кандидатів, заміна обов'язкового збору мільйона підписів на грошову заставу у 500 тис. грн (ст. 49, ч. 1), а також скорочення кількості необхідних підписів удвічі (ст. 53, ч. 1, 7) дозволило забезпечити рівність умов для кандидатів і знизити ризики маніпуляцій, пов'язаних із збором підписів.

Перегляд порядку формування територіальних виборчих комісій (ТВК) (тепер за поданням кандидатів на пост Президента, а не органів місцевого самоврядування) суттєво зменшив можливості адміністративного впливу на виборчий процес. Закон також визначив, що голосування на виборчій дільниці визнається недійсним лише за умови порушень, які сукупно перевищують 10 % кількості виборців, які проголосували на дільниці (ст. 80). Однак таке положення викликало критику через те, що воно могло сприяти толерантності до порушень і фальсифікацій [56, с. 10–11].

Закон підвищив рівень прозорості виборчого процесу. Офіційні спостерігачі отримали право супроводжувати переносні скриньки для голосування поза межами виборчих дільниць, а також доступ до копій протоколів дільничних і територіальних виборчих комісій, що сприяло громадському контролю за підрахунком голосів [1, с. 3–4].

Рішення Верховного Суду України від 8 грудня 2004 року, а також ухвалення тимчасових змін до виборчого законодавства для повторного другого туру виборів 26 грудня 2004 року забезпечили зменшення ризиків фальсифікацій. Зокрема, це стосувалося реформування складу ЦВК, територіальних та дільничних виборчих комісій [1, с. 7].

Електоральна практика продемонструвала, що кількість підписів, зібраних кандидатами на підтримку своєї реєстрації, не відображала їхню реальну підтримку серед виборців. Як зазначають дослідники, це не було достовірним показником легітимності кандидатів. Наприклад, у 2004 році кандидат Олександр Омельченко зібрав більше підписів, ніж Віктор Ющенко, однак його

результат на виборах був значно нижчим. Враховуючи ці обставини, у майбутньому від збору великої кількості підписів відмовилися [60, с. 130].

Вибори Президента України 2010 року відбулися у два тури – 17 січня та 7 лютого. Уперше застосовано єдиний централізований Державний реєстр виборців, створений на основі Закону України «Про державний реєстр виборців» (2007) [40]. Базовою правовою основою для організації виборів став Закон України «Про вибори Президента України» (1999) у редакції 2004 року [12]. Однак у процесі підготовки до виборів закон зазнав змін, що є характерною практикою для публічного управління виборчими процесами в Україні. Зміни були внесені у серпні 2009 року та лютому 2010 року, що дозволяло коригувати законодавчі норми навіть під час виборчого процесу.

Зокрема, до закону внесено положення, що скорочували термін початку виборчого процесу зі 120 до 90 днів, скасовували відкріпні посвідчення та підписні листи на підтримку кандидатів. Водночас розмір грошової застави для участі у виборах значно зріс – із 500 тис. грн до 2,5 млн грн, що підняло питання доступності політичної конкуренції. У спільному висновку ОБСЄ/БДПЛ та Венеціанської комісії Ради Європи було зазначено, що такі зміни можуть обмежити участь легітимних кандидатів, що ускладнює забезпечення довіри до виборів як до механізму легітимізації влади [5, с. 4].

Міжнародні спостерігачі наголошували на певних негативних аспектах: можливості зміни списків виборців у день голосування, недостатньо врегульованих механізмах призначення членів виборчих комісій та фінансування передвиборчих кампаній. Ці фактори могли вплинути на рівень легітимності обраної влади [5, с. 10].

Позачергові вибори Президента України 2014 року відбулися на тлі глибокої політичної кризи та усунення Віктора Януковича з посади. Відновлення парламентсько-президентської форми правління (через ухвалення законів у лютому 2014 року) стало ключовим управлінським рішенням, спрямованим на стабілізацію державної системи. Верховна Рада призначила вибори на 25 травня 2014 року [29, с. 5].

Виборчий процес здійснювався за чинним законом із доповненнями, однак ускладнювався через анексію Криму та військову агресію на сході України. Центральна виборча комісія прийняла рішення про неможливість організації виборів у певних округах, зокрема в Криму. Було ухвалено нормативно-правові акти, що регулювали процес забезпечення голосування для мешканців тимчасово окупованих територій.

Законодавчі та організаційні заходи, зокрема спрощення реєстрації виборців із Криму, спрямовувалися на забезпечення мінімального рівня легітимності виборчого процесу в умовах кризи. Водночас обмеження голосування на значних територіях ставило під сумнів рівень представництва обраної влади, що безпосередньо впливало на її легітимність у громадській свідомості [29, с. 6].

Зміни в законодавстві України щодо виборів Президента стали важливим чинником, який вплинув на легітимність президентської влади. Зокрема, новацією Закону України «Про вибори Президента України» стало включення до суб'єктів виборчого процесу, окрім виборців, виборчих комісій, кандидатів і партій, які їх висунули, офіційних спостерігачів від громадських організацій (ст. 12). Це розширило контроль за виборчим процесом, забезпечуючи його прозорість та підвищуючи рівень довіри громадян до результатів виборів [1, с. 37].

Законом передбачено можливість висування кандидатів як від політичних партій, так і шляхом самовисування (ст. 44, п. 2). Вилучення норми про реєстрацію партій за рік до виборів дало змогу брати участь у виборах новоствореним політичним об'єднанням, що сприяло оновленню політичного спектра та формуванню більш конкурентного середовища.

Вибори Президента України 2019 року відбувалися в умовах збройної агресії, окупації АР Крим та частини Донецької й Луганської областей, а також запровадження воєнного стану. Це значно ускладнювало реалізацію виборчих прав громадян на окупованих територіях та ставило виклики перед легітимністю обраної влади в контексті забезпечення її всенародної підтримки.

Важливим кроком у наближенні виборчого законодавства до європейських стандартів стало прийняття у 2019 році Виборчого кодексу України. У ньому, зокрема, закріплено статтю 23 «Публічність і відкритість виборчого процесу», яка встановлює ключові принципи транспарентності виборів. Це сприяло підвищенню рівня довіри до виборів і, відповідно, легітимності влади, яка формується через них.

Передвиборчі програми кандидатів у Президенти України відіграють значну роль у формуванні легітимності президентської влади. Вони виконують роль сполучної ланки між запитам громадян і політичною діяльністю влади. Як зазначають експерти, систематичне звернення до передвиборчих програм з боку виборців могло б сприяти підвищенню відповідальності політиків за свої дії при владі.

Проте, аналізуючи передвиборчі програми кандидатів, можна відзначити, що вони нерідко характеризувалися популізмом і необґрунтованими обіцянками, що потенційно підривало довіру громадян. Винятком була програма Л. Кравчука 1991 року «Нова Україна», яка вирізнялася лаконічністю та зосередженістю на внутрішніх проблемах, що сприяло зміцненню легітимності президентської влади на перших етапах становлення незалежної держави [26].

Подібним чином, програма Л. Кучми 1994 року, «Запобігти національній катастрофі, через порядок і порядність – до згоди і добробуту», була спрямована на відновлення економічної стабільності та посилення виконавчої влади [24]. Однак його програма 1999 року вже уникала питань ідеології та міжнародної політики, зосереджуючись на стратегічних напрямках державного будівництва [25].

Стан легітимності президентської влади в Україні в значній мірі залежить від зовнішньополітичних орієнтирів і соціально-економічних обіцянок, викладених у передвиборчих програмах кандидатів. На думку Н. Ротар, значну роль у перемозі Л. Кучми на виборах відіграла «розмита зовнішньополітична складова його передвиборчої програми», яка сприяла широкому електоральному охопленню. На той час 72 % громадян України підтримували активний і

конструктивний зовнішньополітичний курс, що забезпечило стабільну підтримку чинного президента. Активне використання адміністративного ресурсу також вплинуло на стабільність легітимності президентської влади [51, с. 101].

Передвиборча програма В. Ющенка 2004 року «Якою я бачу Україну» включала елементи популізму, які відобразилися в плані дій «Десять кроків назустріч людям». У документі містилися обіцянки створити 5 мільйонів нових робочих місць, гарантувати зайнятість для випускників за державним замовленням, збільшити мінімальну пенсію вище прожиткового мінімуму, запровадити соціальне житло та забезпечити жорсткий контроль за сплатою податків олігархами. Популістські меседжі у програмі могли посилювати легітимність президентської влади через обіцянку конкретних дій, однак створювали ризики втрати довіри у разі їх невиконання [22].

У зовнішньополітичному аспекті В. Ющенко демонстрував обережний підхід, що дозволяло уникати конфліктів з різними суспільними групами. У своїй програмі він наголошував на взаємовигідних відносинах з росією та прагненні забезпечити економічно доцільну і конструктивну зовнішню політику. Такі заяви слугували інструментом зміцнення легітимності влади за рахунок підтримки з боку як проросійськи, так і проєвропейськи налаштованих громадян [23].

У 2010 році програма В. Януковича «Україна для людей» за своєю риторикою нагадувала передвиборчу платформу Л. Кучми 1994 року, де акцент робився на критиці попередньої влади та обіцянках негайних радикальних реформ. Програма включала численні популістські тези: збільшення іноземних інвестицій до 50 млрд доларів США до 2014 року, податкові канікули для малого бізнесу, зростання населення до 50 млн осіб у 2020 році та будівництво 1 млн квартир для соціально незахищених груп. Хоча такі обіцянки потенційно могли зміцнити легітимність, їх масштабність і нереалістичність створювали ризики втрати довіри у разі невиконання [27].

Щодо мовного питання, підтримка В. Януковичем статусу російської мови як другої державної могла сприяти підвищенню легітимності серед певних

регіонів. У зовнішній політиці він акцентував на позаблоковому статусі України, що позиціювалося як основа національної безпеки. Заява про прагнення зберігати дружні відносини з росією та стратегічне партнерство з ЄС і США була покликана зміцнювати довіру до президентської влади через баланс між східними та західними геополітичними орієнтирами [27].

Передвиборча програма Петра Порошенка «Жити по-новому», представлена на позачергових виборах 2014 року, відповідала суспільним «постмайданним» настроям і прагненням громадян до якнайшвидшого вирішення викликів, пов'язаних з окупацією Криму та військовими діями на сході України. Ця програма була лаконічною, позбавленою популістських гасел і складалася з основних блоків-меседжів: «Жити вільно!», «Жити безбідно!», «Жити чесно!», «Жити безпечно!». Значну увагу приділялося євроінтеграційному курсу держави та збереженню конституційного статусу української мови як державної [21].

Аналіз передвиборчих програм кандидатів другого туру президентських виборів 2019 року – П. Порошенка та В. Зеленського – дозволяє оцінити підходи до формування легітимності влади через відповідність суспільним запитам. Програма П. Порошенка «Велика держава вільних і щасливих людей» акцентувала увагу на соціально-економічних реформах, зокрема, в таких розділах, як: «Своїм шляхом до великої мети», «Міцний фундамент великої держави», «Від подолання бідності до сталого розвитку», «Прорив та якісні зміни в економіці» [37].

Програма В. Зеленського «Україна моєї мрії» орієнтувалася на створення нових підходів у публічному управлінні, зокрема через інструменти прямої демократії, такі як референдуми, та формування нового політичного класу. Її блоки-меседжі включали: «Народовладдя через референдуми», «Людина – вища цінність!», «Справедливість і рівність усіх перед законом», «Безпека людини. Безпека країни» та інші [23]. Важливим аспектом програми було переосмислення ролі людського капіталу та створення умов для розвитку кожної особистості, що

свідчить про її спрямованість на суспільний консенсус як джерело легітимності [6, с. 57].

П. Порошенко акцентував увагу на соціал-демократичному підході до управління, який поєднував ринкові механізми та державне регулювання. Основою його бачення стало зміцнення національної ідентичності через підтримку мовної та релігійної єдності, а також розвиток збройних сил. У зовнішньополітичному аспекті програма відображала глобалістський підхід, орієнтований на інтеграцію до ЄС та НАТО, і демонструвала прагнення до забезпечення відповідності міжнародним стандартам безпеки та демократії [6, с. 58].

Натомість програма В. Зеленського була позбавлена геополітичних акцентів, зосереджуючись на внутрішніх реформах. Використання інструментів прямої демократії, рівність еліт та громадян перед законом і орієнтація на антикорупційні заходи були ключовими аспектами, що позиціонували його як лідера з новим баченням системи управління. Це мало на меті досягнення легітимності через подолання соціальної дистанції між владою та громадянами [6, с. 67].

Директор політико-правових програм Центру Разумкова В. Замятін зазначав, що програма П. Порошенка більше орієнтована на зріле населення з усталеними поглядами, тоді як програма В. Зеленського – на молодь, яка прагне змін, але не завжди має досвід участі в ухваленні управлінських рішень. Це підкреслює різницю в підходах кандидатів до побудови легітимності через політичні програми [38].

Легітимність президентської влади також залежить від її прозорості та відкритості в діалозі з громадянським суспільством. Законодавчі акти, як-от «Про доступ до публічної інформації» (2011), «Про громадські об'єднання» (2012) та інші, забезпечують нормативну основу для покращення взаємодії влади з громадянами. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню довіри до влади, що є важливим компонентом легітимності в системі публічного управління.

Отже, вибори Президента України є важливим елементом демократичного суспільства, який забезпечує участь громадян у формуванні курсу державного розвитку. Вони легітимізують владні інституції та сприяють стабільності системи публічного управління. З моменту незалежності України відбулося сім виборчих циклів, у результаті яких було обрано шість різних президентів. Особливістю українських виборів є акцент на особистості кандидата, що може відображати регіональні чи суспільні розколи.

Виборчий процес в Україні регулюється демократичними стандартами, що відповідають міжнародним зобов'язанням. Членство в Раді Європи та ОБСЄ зобов'язує Україну дотримуватися принципів прозорості, періодичності та чесності виборів, які гарантують волевиявлення громадян. Серед цих стандартів – забезпечення рівного доступу до медіа, можливість міжнародного спостереження та таємне голосування.

Вибори Президента 1999 року впровадили нові норми, такі як можливість висунування кандидатів не лише від партій, а й від громадян. Важливу роль відіграло збільшення кількості підписів для реєстрації кандидатів. Також законодавство передбачало присутність спостерігачів для забезпечення прозорості. У 2004 році вибори супроводжувалися прийняттям нового закону, який впровадив обмеження на кількість президентських термінів та теледебати для кандидатів, що підвищило рівень довіри до виборчого процесу.

Україна прагне відповідати європейським стандартам у проведенні виборів, що є важливим елементом її євроінтеграційної стратегії. Дотримання демократичних норм зміцнює легітимність президентської влади, сприяє консолідації суспільства та підвищує авторитет країни на міжнародній арені.

3.2. Реформування Адміністрації Президента України

Специфічною особливістю організації президентської влади в Україні є функціонування Адміністрації (Офісу) Президента України (АПУ, ОПУ), яка фактично виконує роль центрального органу підтримки управлінських рішень

глави держави [92, с. 276]. Цей орган, поряд із традиційними структурами влади, такими як парламент, уряд і судова система, став ключовою ланкою в системі державного управління. Як зазначають аналітики, трансформація адміністрації президента в центр координації та реалізації політики стала основним елементом у процесі управління державою [33, с. 33].

Інститут АПУ був утворений Президентом Л. Кравчуком для забезпечення належних умов реалізації конституційних повноважень глави держави. Офіційно АПУ почала функціонувати 13 грудня 1991 року згідно з Указом Президента № 6/1991. Як стверджує дослідник Є. Перегуда, вже на початкових етапах своєї діяльності АПУ включала такі структурні підрозділи, як економічний департамент, відділ міжнародних питань, служби зв'язків із громадськістю та політичними організаціями, а також підрозділи з питань територій. Це свідчило про поступове перетворення адміністрації на багатофункціональний політико-адміністративний орган [20, с. 184]. До завершення каденції Л. Кравчука кількість працівників адміністрації зросла до 264, перевищивши початково встановлену граничну чисельність у 200 осіб.

Прийняття Конституції України 1996 року стало підґрунтям для змін у системі органів державної влади, зокрема органів, які забезпечували діяльність президента. Відповідно до ст. 106 Конституції, АПУ була визначена як постійно діючий орган, створений для забезпечення реалізації конституційних повноважень глави держави. У своїй діяльності АПУ керувалася Конституцією, законами України, указами президента та положеннями про Адміністрацію Президента [46].

Протягом свого існування функції та повноваження адміністрації президента суттєво розширювалися. У перші роки діяльності, за Л. Кравчука, АПУ виконувала переважно технічні функції, зокрема розробку проєктів указів і ведення діловодства. З приходом до влади Л. Кучми адміністрація трансформувалася в потужний управлінський апарат, що здійснював вплив на всі ключові сфери життя держави. До 2004 року кількість працівників апарату адміністрації досягла близько 2,5 тисяч осіб, а її очільник набув статусу, який у

багатьох аспектах прирівнювався до статусу другої особи у державі [55, с. 956]. Особливої ваги АПУ набрала за керівництва В. Медведчука, коли адміністрація почала активно впливати на формування та реалізацію державної політики [92, с. 277].

У сфері публічного управління можна зазначити, що спроби трансформації Адміністрації Президента України (АПУ) у орган з розширеними повноваженнями, що виходять за рамки конституційних меж, підтверджує стаття 5 Указу Президента України Л. Кучми від 14 грудня 1996 року. У ній було встановлено, що доручення Глави Адміністрації Президента, Першого помічника Президента, першого заступника та заступників Глави Адміністрації, у межах визначених Президентом України повноважень, є обов'язковими для виконання органами виконавчої влади та їх посадовими особами [34].

Лише через звернення народних депутатів до Конституційного Суду, спрямоване на оцінку конституційності зазначеного положення, вдалося привернути увагу до проблеми та призупинити реалізацію цього рішення, яке суперечило чинному законодавству [57].

У подальшому, в редакції положення про Адміністрацію Президента України 2003 року, її основними функціями були визначені організаційне, правове, консультативне, інформаційне, експертно-аналітичне та інше забезпечення реалізації Президентом України його конституційних повноважень як глави держави, гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції, прав і свобод громадян [30].

За часів Президента В. Ющенка було здійснено реорганізацію адміністрації в Секретаріат Президента України (СПУ) [13]. Ця структура декларувала нові принципи діяльності – відкритість, гласність і прозорість, а також горизонтальну співпрацю з іншими державними органами. Було відкрито регіональні приймальні Президента, які надавали громадянам підтримку в реалізації їхніх конституційних прав. Однак чисельність працівників продовжувала зростати, і до кінця першого року каденції Ющенка штатна кількість працівників СПУ становила 619 одиниць [39].

Подальші зміни в організації апарату глави держави відбулися за президентства В. Зеленського у 2019 році. Було створено Офіс Президента України (ОПУ), що замінив Адміністрацію шляхом реорганізації та скорочення чисельності працівників [28]. Нова структура ОПУ включає керівника, заступників, помічників, радників Президента, а також низку директоратів і департаментів (див. Додатки В і Г). Основними завданнями ОПУ визначено забезпечення діяльності Президента у виконанні його конституційних функцій на засадах ефективності та прозорості [42].

Подальше реформування уже Офісу Президента України є важливим кроком у напрямку підвищення ефективності управління країною та забезпечення прозорості державної влади. Офіс Президента виконує функцію координатора між різними органами влади та є важливим елементом адміністративної системи країни. Реформа Офісу спрямована на оптимізацію його структури, зменшення бюрократії, а також покращення комунікацій з громадянами та міжнародними партнерами.

Одним із головних аспектів реформи є вдосконалення організаційної структури Офісу Президента. Це включає в себе перегляд функціональних обов'язків підрозділів та відповідальність за їх виконання. Створення нових підрозділів, таких як відділи для цифровізації, аналітики та комунікацій з громадянами, дозволяє підвищити оперативність і ефективність роботи. Реформа також передбачає удосконалення комунікаційних стратегій, що дає можливість більш чітко та прозоро донести до громадськості рішення та політику Президента.

Цифровізація є важливою частиною процесу реформування. Вона охоплює впровадження електронного документообігу, створення платформ для взаємодії з громадянами, а також використання сучасних аналітичних інструментів для прийняття рішень. Офіс Президента активно працює над удосконаленням цифрової інфраструктури для забезпечення відкритості та доступності інформації.

Зміцнення зв'язків з іншими гілками влади, зокрема з Верховною Радою та Кабінетом Міністрів, є важливою частиною реформи. Це дозволяє не лише покращити координацію між органами влади, але й створити умови для більш ефективного прийняття рішень у національних інтересах. Важливою є й співпраця з місцевими органами влади, що допомагає вирішувати проблеми на місцях та сприяє більш ефективному управлінню.

Однак реформа Офісу Президента України стикається з рядом викликів. Один з них – залишкові бюрократичні бар'єри, які ускладнюють процеси реформування та ухвалення рішень. Також важливою проблемою є корупційні ризики в органах державної влади, що потребує постійної боротьби з цими явищами.

Незважаючи на труднощі, реформа Офісу Президента України має важливі перспективи. Вона сприяє створенню більш прозорої та підзвітної системи управління, що є важливим для зміцнення довіри громадян до влади. Цей процес також передбачає подальшу оптимізацію управлінських процесів, вдосконалення кадрової політики та інтеграцію новітніх технологій для покращення роботи органів державної влади. В результаті реформ Офіс Президента має стати ефективнішим інструментом управління, здатним оперативно реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

Отже, реформа Адміністрації Президента України, а потім, і Офісу Президента є важливим етапом у вдосконаленні управлінської системи держави, яка прагне до більшої ефективності та прозорості в роботі державних органів. Під час реформи ОПУ було здійснено важливі кроки щодо зменшення бюрократії, впровадження цифрових технологій та оптимізації структури організації. Офіс Президента став більш мобільним і здатним оперативно реагувати на виклики, що постають перед країною.

Реформа також передбачає покращення комунікації між гілками влади та з громадянами, що є важливим для забезпечення злагодженої роботи органів державної влади. Водночас, реформа стикається з деякими викликами, зокрема

залишковими бюрократичними бар'єрами та корупційними ризиками, що потребує додаткових зусиль для їх подолання.

В цілому, реформа має значний потенціал для підвищення довіри громадян до державної влади та покращення управлінських процесів, що в кінцевому підсумку дозволить ефективно вирішувати як внутрішні, так і зовнішні проблеми країни.

3.3. Діяльність Президента України в умовах російсько-української війни

Діяльність Президента України в умовах російсько-української війни має велику значущість для забезпечення національної безпеки, стабільності та ефективного управління країною. В умовах війни, яку веде росія, функції Президента стають не лише політичними, але й військовими, дипломатичними, економічними та гуманітарними. У такій ситуації Президент України виконує ключову роль у забезпеченні державного управління і координації дій різних гілок влади, міжнародної підтримки та внутрішніх реформ.

Президент України є Верховним головнокомандувачем Збройних сил України та координує діяльність військових структур для забезпечення обороноздатності країни. Він активно бере участь у стратегічному плануванні військових операцій, формує головні напрямки оборонної політики, організовує мобілізацію і сприяє забезпеченню армії необхідними ресурсами. Зокрема, Президент дає накази щодо введення воєнного стану (як це було у 2022 році), здійснює контроль за виконанням оборонного бюджету і управлінням військовими силами.

Публічне управління в сфері національної безпеки передбачає високий рівень координації між органами виконавчої влади, зокрема Міністерством оборони, Генеральним штабом ЗСУ, Службою безпеки України, Національною поліцією та іншими правоохоронними органами. Президент активно працює з

РНБО (Радою національної безпеки і оборони), яка є консультативно-дорадчим органом, що здійснює аналіз загроз і допомагає у розробці стратегічних рішень.

Військові адміністрації (ВА) та військово-цивільні адміністрації (ВЦА) є тимчасовими державними органами, які формуються указом Президента України та діють на визначеній главою держави території України. Їх створення зумовлене необхідністю забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в умовах збройної агресії російської федерації або правового режиму воєнного стану. Обидва органи мають схожість у своїй тимчасовій природі та функціях, але різняться правовими підставами створення та специфікою діяльності.

Військово-цивільні адміністрації керуються Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03.02.2015 № 141-VIII. Їх основним завданням є виконання повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в умовах, коли ці органи не можуть здійснювати свої функції. Такі адміністрації створюються в селах, селищах, містах, районах та областях в районі збройної агресії або антитерористичної операції. У разі утворення ВЦА місцеві ради припиняють свої повноваження. З 2015 року в Донецькій і Луганській областях діяло 19 таких адміністрацій, дві з яких були обласними, а решта – міськими, сільськими та селищними.

Водночас військові адміністрації створюються на основі Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. Їхня мета полягає в забезпеченні дії Конституції та законів України, здійсненні заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки та порядку. Такі адміністрації функціонують у період воєнного стану і мають значно ширший обсяг повноважень. 24 лютого 2022 року, у зв'язку із початком широкомасштабної агресії Росії, указом Президента України № 68/2022 було утворено 25 обласних військових адміністрацій. Також на базі районних державних адміністрацій було створено відповідні районні військові адміністрації (див. Додаток Б).

Створення як військових, так і військово-цивільних адміністрацій відбувається за рішенням Президента України, яке приймається за поданням обласних державних адміністрацій або військового командування. Військові адміністрації поділяються на обласні, районні та адміністрації населених пунктів, останні з яких створюються у випадках, коли місцеві органи самоврядування не можуть здійснювати свої повноваження. Начальники цих адміністрацій призначаються Президентом України за поданням Генерального штабу Збройних Сил України або відповідних державних адміністрацій.

Важливо, що створення військових адміністрацій впливає на функціонування військово-цивільних адміністрацій: у день утворення військових адміністрацій повноваження відповідних ВЦА припиняються. Таким чином, військові адміністрації мають більш універсальний характер та застосовуються в умовах воєнного стану, тоді як військово-цивільні адміністрації зосереджені на підтримці життєдіяльності в районах збройної агресії. Обидва органи припиняють свою діяльність після стабілізації ситуації або скасування відповідних правових режимів.

Президент України також відіграє центральну роль у зовнішній політиці країни. В умовах війни це включає активну дипломатичну діяльність, спрямовану на пошук міжнародної підтримки та санкцій проти Росії. Президент є обличчям України на міжнародній арені, представляючи країну на важливих форумах, таких як Генеральна Асамблея ООН, саміти Європейського Союзу, НАТО та інші міжнародні переговори.

Президент України, перебуваючи на чолі держави, має великий вплив на внутрішню політику, зокрема на управління економікою в умовах війни. Військові конфлікти мають серйозний вплив на економіку: зростання витрат на оборону, проблеми з відновленням інфраструктури, переміщення внутрішньо переміщених осіб, падіння виробничих потужностей країни. Президент має забезпечити стабільність економічної ситуації, координацію між урядом, Національним банком і іншими ключовими інституціями.

Зокрема, він має здійснювати контроль за економічною мобілізацією: перерозподіл ресурсів для потреб оборони, пошук альтернативних джерел фінансування, забезпечення безперебійної роботи критичної інфраструктури. Для цього важливо підтримувати рівновагу між військовими потребами та потребами мирного населення, а також активізувати співпрацю з міжнародними фінансовими установами для отримання кредитів і грантів.

В умовах війни мобілізація ресурсів країни включає не лише військову мобілізацію, але й мобілізацію внутрішнього потенціалу громадян. Президент, як лідер нації, здійснює моральне і психологічне управління населенням, мотивуючи національний дух і єдність. Він активно використовує публічні звернення, соціальні мережі, засоби масової інформації для інформування громадян, роз'яснення ситуації та мобілізації підтримки державних ініціатив.

Важливим аспектом публічного управління є організація волонтерських ініціатив, благодійних зборів, а також підтримка внутрішньо переміщених осіб, для яких створюються умови для адаптації в інших регіонах України. Президент має бути ініціатором та координатором таких ініціатив.

Попри те, що в умовах війни певні обмеження є необхідними для забезпечення національної безпеки, Президент повинен здійснювати контроль за дотриманням прав і свобод громадян. Це включає захист прав осіб, які потрапили під мобілізацію, боротьбу з корупцією в умовах війни та забезпечення прав людини у складних умовах воєнного стану.

Президент має координувати діяльність державних органів для створення умов для правосуддя та боротьби з порушеннями прав людини, а також для забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, надання гуманітарної допомоги, доступу до медичних послуг, освіти та інших базових прав.

Однією з найважливіших функцій Президента є координація гуманітарної допомоги як від міжнародних організацій, так і від державних і приватних установ України. Це включає організацію евакуації цивільного населення з зони бойових дій, надання медичних послуг, відновлення зруйнованої інфраструктури, а також психологічну підтримку для тих, хто пережив війну.

Президента вважають основною фігурою в управлінні цією допомогою, тому його роль у визначенні пріоритетів і координуванні дій уряду та громадських організацій має величезне значення.

Президент України не лише виконує управлінські функції, але й виступає моральним лідером країни в умовах війни. Його політична підтримка має вирішальне значення для забезпечення єдності та стабільності держави в умовах бойових дій. Він стає символом національного спротиву, і його здатність надихати народ на боротьбу має величезне значення.

Зокрема, Публічне управління в цьому контексті включає взаємодію з політичними партіями, забезпечення конструктивного діалогу між урядом і опозицією, координацію дій між різними політичними силами для досягнення єдності в умовах зовнішньої агресії.

В умовах війни інформаційна політика має не менше значення, ніж військові чи економічні аспекти. Президент України, як глава держави, відповідає за формування та координацію офіційної комунікації з населенням, а також за протидію інформаційним атакам з боку агресора. Російська Федерація активно використовує інформаційні технології для ведення повномасштабної війни, включаючи пропаганду, фейкові новини, дезінформацію та кібератаки.

Президентові України необхідно забезпечити стійкість національної інформаційної безпеки, захищати суспільство від фейкових новин і маніпуляцій. Це включає підтримку та розвиток національних медіа, співпрацю з міжнародними медіа та організаціями, що займаються правами людини і свободою слова. Президент також має координацію дій уряду, Служби безпеки України та правоохоронних органів щодо боротьби з кібератаками та інформаційними загрозами. Боротьба за правду і прозорість інформації є важливим аспектом підтримки морального духу громадян та міжнародної підтримки України.

Також президент повинен працювати над підвищенням медіаграмотності населення, інформувати громадян про реальний стан справ, не дозволяти паніку і сприяти збереженню стабільності в суспільстві через публічні звернення, а

також використовуючи платформи соціальних мереж для досягнення найбільшої аудиторії.

Незважаючи на складну ситуацію, президент має не лише функцію збереження стабільності, але й активно працює над зміцненням державних інституцій. Це включає продовження реформ в таких важливих сферах, як боротьба з корупцією, реформування судової системи, поліція, охорона здоров'я та освіта. В умовах війни це набуває особливої значущості, оскільки реформування дозволяє створити більш ефективну, прозору та стійку державу.

В умовах війни необхідно особливо пильну увагу приділяти питанням соціальної стабільності. Під час збройного конфлікту багато українців стикаються з фінансовими труднощами, переміщенням, втратами, що може призвести до соціальної напруги та протестних настроїв. Президент, маючи в руках всі механізми публічного управління, має активно працювати над забезпеченням підтримки для тих, хто постраждав від війни.

Важливою складовою є надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, організація житла для постраждалих, психологічна допомога, надання пільг для ветеранів та постраждалих від бойових дій. Крім того, Президент сприяє розвитку прогресивних соціальних програм, які допомагають зменшити рівень бідності і забезпечити належні умови для всіх верств населення. Зокрема, це можуть бути програми, які підтримують бізнеси, які постраждали від війни, або забезпечують створення нових робочих місць в різних регіонах України.

Важливо, щоб всі соціальні програми підтримки мали чітке і прозоре фінансування, а механізм їх реалізації був ефективним. Президент активно працює над тим, щоб ці програми були доступними для всіх верств населення, особливо для тих, хто опинився на передовій у війні.

Отже, діяльність Президента України в умовах російсько-української війни є комплексною та багатогранною. Вона вимагає високої організаційної здатності, стратегічного планування, моральної стійкості та здатності приймати важливі рішення в умовах невизначеності та постійних змін на фронті та в політиці.

ВИСНОВКИ

Дослідження інституційної структури легітимності президентської влади в Україні дозволило систематизувати теоретичні підходи, проаналізувати правові й інституційні механізми, а також оцінити сучасні виклики, що впливають на ефективність її функціонування. У процесі роботи було виконано всі поставлені завдання.

Проведено аналіз теоретичних підходів до розуміння легітимності влади у публічному управлінні. Виокремлено ключові аспекти цього явища, зокрема правовий, соціокультурний та функціональний. Розглянуто концепції М. Вебера, Ю. Габермаса, Ф. Фукуями та інших, що дозволило адаптувати їх до специфіки функціонування президентської влади в Україні.

Методологічна основа дослідження включала комплексний підхід, що поєднує історичний, соціокультурний, інституційний та правовий методи. Це забезпечило глибоке розуміння механізмів формування легітимності президентської влади, враховуючи як юридичні, так і соціокультурні аспекти.

Вивчено правові механізми забезпечення легітимності президентської влади, зокрема положення Конституції України, Виборчого кодексу та інших нормативно-правових актів. Проаналізовано процедури виборів, вступу на посаду та здійснення президентських повноважень, які є базовими для забезпечення довіри громадян.

Особливу увагу приділено оцінці інституційної легітимності президентської влади. Досліджено механізми взаємодії президента з парламентом, урядом та судовою системою. Виявлено, що ефективна координація між цими інституціями є важливою умовою для зміцнення легітимності президентської влади.

Розглянуто вплив виборів Президента України на формування легітимності влади. Зроблено висновок, що прозорість виборчих процесів, висока явка громадян та виконання передвиборчих обіцянок сприяють підвищенню довіри до президента.

Проаналізовано реформування Адміністрації Президента України в контексті інституційної легітимності. Дослідження показало, що трансформація у Офіс Президента мала позитивний вплив на прозорість і підзвітність діяльності інституції, але залишається потреба у подальшому вдосконаленні.

Вивчено діяльність Президента України в умовах російсько-української війни. Підкреслено важливість ефективної комунікації з громадянами, антикризових заходів та стратегічних рішень для збереження довіри до влади у періоди кризи.

На основі проведеного аналізу розроблено рекомендації щодо вдосконалення інституційної структури президентської влади. Серед них – посилення прозорості діяльності Офісу Президента, удосконалення нормативно-правової бази, зокрема у сфері виборчого законодавства, і залучення громадян до процесів публічного управління.

Отже, дослідження показало, що легітимність президентської влади в Україні є багатовимірним явищем, яке залежить від політичних, юридичних та соціальних чинників. Запропоновані заходи сприятимуть зміцненню довіри громадян, підвищенню ефективності функціонування державних інститутів та стабільності політичної системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз стану законодавчої бази про вибори Президента України: напрями та шляхи удосконалення згідно з рекомендаціями місії ОБСЄ/БДПЛ зі спостереження за виборами та Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) / Вищій адміністративний суд України. Київ, 2015. 56 с.
2. Бистрицький Є. Проблема легітимації Українська державність у ХХ сторіччі. Історико-політичний аналіз. Київ: Політ. думка, 1996. С. 318–320.
3. Бортнікова А. Місцеве самоврядування на Волині: суспільно-політичні традиції і сучасний процес децентралізації: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 372 с.
4. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / пер. з нім. О. Погорілого. Київ: Основи, 1998. 534 с.
5. Вибори Президента України 2010: інформ.-аналіт. зб. / В. Шаповал (голова ред. кол.). Київ, 2010. 892 с.
6. Виборчий процес 2019 року в Україні у світлі суспільних очікувань / за ред. О. М. Майбороди. Київ: Ін-т політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 232 с.
7. Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку політичних партій станом на 01.01.2024 р. Міністерство юстиції України. <https://minjust.gov.ua/m/4561> (дата звернення: 01.10.2024).
8. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство / пер. з нім. А. Онишко / Центр гуманітарних досліджень ЛНУ імені Івана Франка. Львів: Вид-во «Літопис», 2000. 318 с.
9. Даймонд Л. Три парадокси демократії. Демократія: антологія / упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 92–104.
10. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄ: ОБСЄ; Витяг, Міжнародний документ від 29.06.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082#Text (дата звернення: 02.10.2024).

11. Енциклопедія державного управління. У 8 т. Т. 1. Теорія державного управління / за ред. Ю. Ковбасюка та ін. Київ: НАДУ, 2011. 748 с.
12. Закон України «Про вибори Президента України». Київ: Центральна виборча комісія, 2009. 130 с.
13. Як змінювався Секретаріат Президента. PRAVO. 2021. № 48 (414). URL:<https://pravo.ua/articles/kak-izmenjalsja-sekretariat-prezidenta> (дата звернення: 03.10.2024).
14. Ключник Р. Криза у політичній системі: проблеми методології дослідження. Вісник Дніпропетровського університету. Філософія. Соціологія. Політологія. 2015. № 2. С. 105–111.
15. Конституція України: Закон № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 04.10.2024).
16. Литвин В. Атрибути та різновиди наівпрезидентської форми правління в Європі: інституційно-процесуальний і політично-поведінковий аспекти: монографія. Львів: Львів. нац. ун-т імені Івана Франка, 2018. 636 с.
17. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: колективна монографія / за заг. ред. Р. Плюща. Київ: РІДНА МОВА, 2016. 744 с.
18. Новий закон про вибори президента України: аналіз новел та окремих недоліків. Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/2004/05/17/novij-zakon-pro-vibori-prezidenta-ukr/> (дата звернення: 05.10.2024).
19. Основи громадянського суспільства та політичних знань: навч. посіб. / В. Бортніков, О. Ярош, С. Байрак та ін.; за заг. ред. В. Бортнікова. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 456 с.
20. Перегуда Є. Виконавча влада України: Політико-правові аспекти модернізації: монографія. Київ: Логос, 2013. 408 с.
21. Передвиборча програма кандидата в Президенти України Петра Порошенка «Жити по-новому». 2014. Конституанта. URL: https://constituanta.blogspot.com/2014/10/2010_27.html (дата звернення: 06.10.2024).

22. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Віктора Андрійовича Ющенка «Якою я бачу Україну». 2004 р. Конституанта. URL: https://constituanta.blogspot.com/2014/10/2004_24.html (дата звернення: 07.10.2024).

23. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Володимира Зеленського. Зе! Комада. URL: <https://program.ze2019.com/> (дата звернення: 08.10.2024).

24. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Леоніда Даниловича Кучми «Запобігти національній катастрофі, через порядок и порядність – до згоди і добробуту». 1994 р. Конституанта. URL: <https://constituanta.blogspot.com/2014/10/1994.html> (дата звернення: 09.10.2024).

25. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Леоніда Даниловича Кучми. 1999 р. Конституанта. URL: <https://constituanta.blogspot.com/2014/10/1999.html> (дата звернення: 10.10.2024).

26. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Леоніда Макаровича Кравчука «Нова Україна» 5 «Д». 1991 р. Конституанта. URL: <https://constituanta.blogspot.com/2014/10/1991.html> (дата звернення: 11.10.2024).

27. Передвиборча програма кандидата на пост Президента України Януковича В. Ф. «Україна для людей». 2010 р. Конституанта. URL: https://constituanta.blogspot.com/2014/10/2010_25.html (дата звернення: 12.10.2024).

28. Питання забезпечення діяльності Президента України: Указ Президента України № 417/2019 від 20 червня 2019 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4172019-27609> (дата звернення: 13.10.2024).

29. Позачергові вибори Президента України 25 травня 2014 року: інформ.-аналіт. вид. / М. Охендовський, А. Магера, Ж. Усенко-Чорна та ін. Київ: ВАІТЕ, 2016. 456 с.

30. Положення Про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України № 203/2003 від 6 березня 2003 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U203_03?an=12 (дата звернення: 14.10.2024).

31. Послання Президента України Володимира Зеленського до Верховної Ради про внутрішнє і зовнішнє становище України 20 жовтня 2020 р. Президент України Володимир Зеленський. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/news/poslannya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-do-verho-64717> (дата звернення 15.10.2024).

32. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році. Київ: Інформ.-вид. центр Держкомстату України. 478 с.

33. Президентські вибори та Помаранчева революція: вплив на трансформаційні процеси в Україні / Фонд ім. Фрідріха Еберта; за ред. Г. Курта та ін. Київ: Заповіт, 2005. 148 с.

34. Про Адміністрацію Президента України: Указ Президента України № 1220/96 від 14.12.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1220/96/ed19961214#Text> (дата звернення: 16.10.2024).

35. Про вибори Президента України: Закон України № 474-XIV від 5 березня 1999 р. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 28. Ст. 237.

36. Про вибори Президента України: Закон України № 474-XIV від 5 березня 1999 р. Зі змінами включно 2015 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/474-14>. (дата звернення 17.10.2024).

37. Програма кандидата на пост Президента України Петра Олексійовича Порошенка. Велика держава вільних і щасливих людей. LB.ua. URL: https://rus.lb.ua/news/2019/02/11/419445_peredviborcha_programa_petra (дата звернення 18.10.2024).

38. Програми кандидатів: у чому відмінність обіцянок Порошенка і Зеленського. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/програми-кандидатів-у-чому-відмінність-обіцянок-порошенка-і-зеленського/a-48276322> (дата звернення 19.10.2024).

39. Про граничну чисельність працівників Секретаріату Президента України: Розпорядження Президента України № 464/2005-рп від 10 березня 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/464/2005-%D1%80%D0%BF/sp:max100#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

40. Про державний реєстр виборців: Закон України № 698-V від 22 лютого 2007 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/698-16> (дата звернення: 21.10.2024).

41. Про місцеві державні адміністрації: Закон України № 586-XIV від 9 квітня 1999 р. ред. від 06.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>. (дата звернення: 22.10.2024).

42. Про Положення про Офіс Президента України: Указ Президента України № 436/2019 від 25 червня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436/2019#Text> (дата звернення: 23.10.2024).

43. Про Положення про порядок реєстрації та статус офіційних спостерігачів на виборах Президента України: Постанова Центральної виборчої комісії виборчої комісії № 59 від 28.05.99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0059359-99#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

44. Про Президента України і порядок припинення його повноважень: Проект закону України № 7248 від 31.10.2017. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH5LC00A.html (дата звернення: 25.10.2024).

45. Про Президента Української РСР: Закон Української Радянської соціалістичної республіки № 1295-XII від 5 липня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1295-12> (дата звернення: 26.10.2024).

46. Про структуру Адміністрації Президента: Указ Президента України № 1221/96 від 14 грудня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1221/96#Text> (дата звернення: 27.10.2024).

47. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Рада Європи; Протокол, Міжнародний документ від 20.03.1952. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/994_535#Text (дата звернення: 28.10.2024).

48. Рада відновила дію Конституції 2004 року постановою, бо Янукович не підписав Закон. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25273333.html> (дата звернення: 29.10.2024).

49. Резнік В. Реконцептуалізація легітимації у контексті теорії структурації Е. Гіденса. Соціальні виміри суспільства: зб. наук. праць. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2018. Вип. 10. С. 28–38.

50. Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / пер. з фр. Євгена Марічева. Київ: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 287 с.

51. Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду : монографія. Чернівці : Рута, 2007. 472 с.

52. Рябов С. Легітимація влади як соціально-філософська проблема (концептуально-методологічний аналіз): дис... д. філософ. н., спец. 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. Київ, 1997. 424 с.

53. Савченко В., Шестаковська Т. Наукове дослідження: задум, реалізація, результати: монографія. Мена: Номінант, 2013. 256 с.

54. Томенко М. Україна: історія Конституції: навч. посіб. Київ: Генеза, 2015. 144 с.

55. Україна: політична історія XX – початок XXI ст. / редрада: В. Литвин (голова) та ін. Редкол.: В. Смолій, Ю. Левенець (співголова) та ін. Київ: Парламент. вид-во, 2007. 1028 с.

56. Україна, Президентські вибори, 31 жовтня 21 листопада та 26 грудня 2004 р.: Заключний звіт. The Organization for Security and Co-operation in Europe («OSCE»). URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/8/2/14674.pdf> (дата звернення: 30.10.2024).

57. Ухвала Конституційного суду України від 28.05.2003 №29 у/2003 у справі № 2-19/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v029u710-03/sp:max100#Text> (дата звернення: 30.10.2024).

58. Фукуяма Ф. Всесвітня ліберальна революція. Лібералізм: антологія. 2-ге вид. / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: ВД «Простір», «Смолооскип», 2009. С. 1061–1071.

59. Цокур Є. Загальна модель та особливості легітимації політичної влади. Політичний менеджмент. 2010. № 1. С. 61–67.

60. Чубаєвський В. Електоральний процес як чинник легітимації політичної влади в Україні: дисс. ... к. політ. н., спец: 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Львів, 2016. 228 с.

61. Шведа Ю. Псефологія: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. 396 с.

62. Шульга А. Легітимація та «легітимація»: феноменологічний аналіз. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2012. 208 с.

63. Lipset S. Political man: The social bases of politics. Garden City (New York): Doubleday, 1960. 432 p.

64. Lipset S., Shnyder W. The Confidence Gap: Business, Labor, and Government in Public Mind. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1983. 434 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

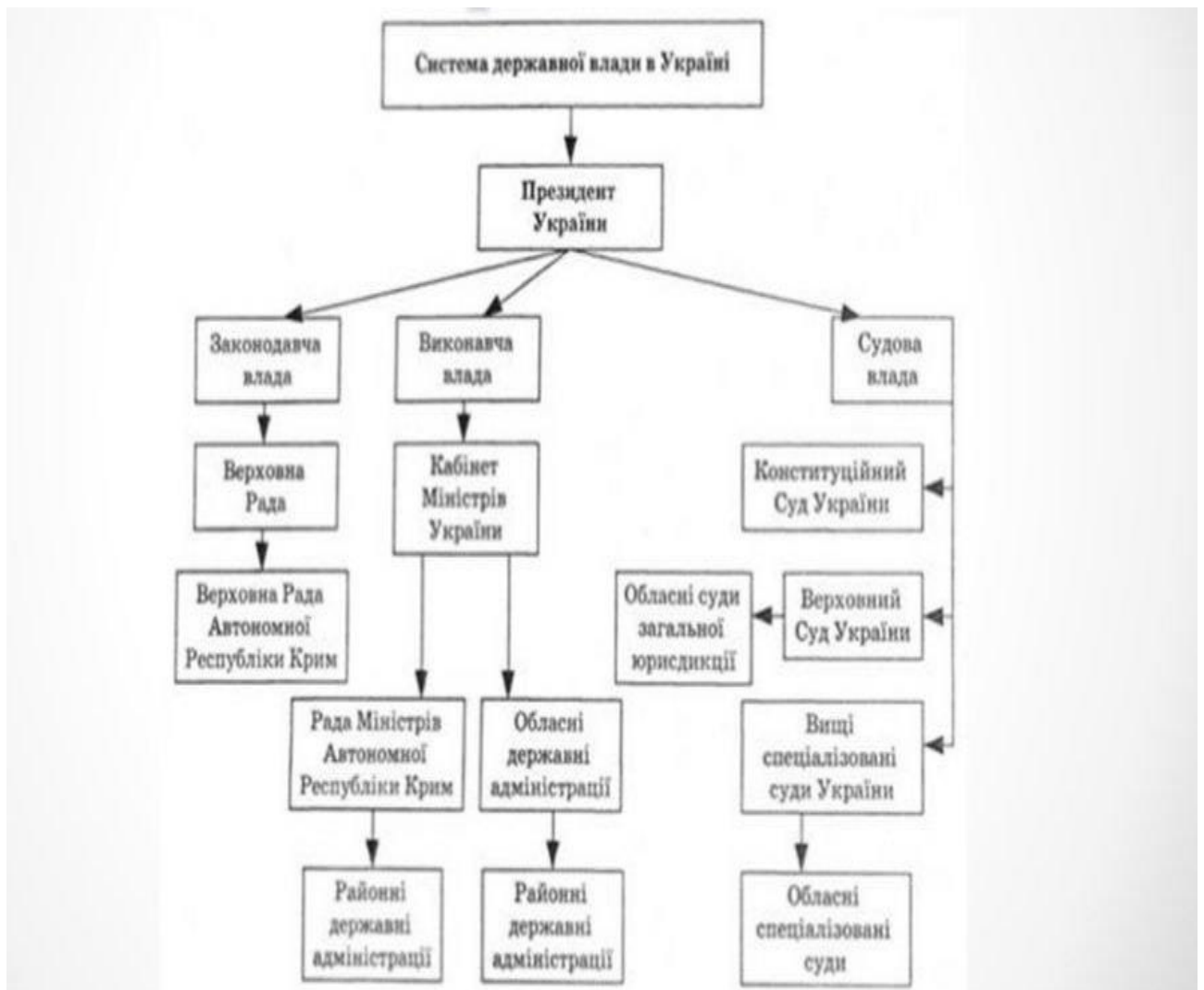
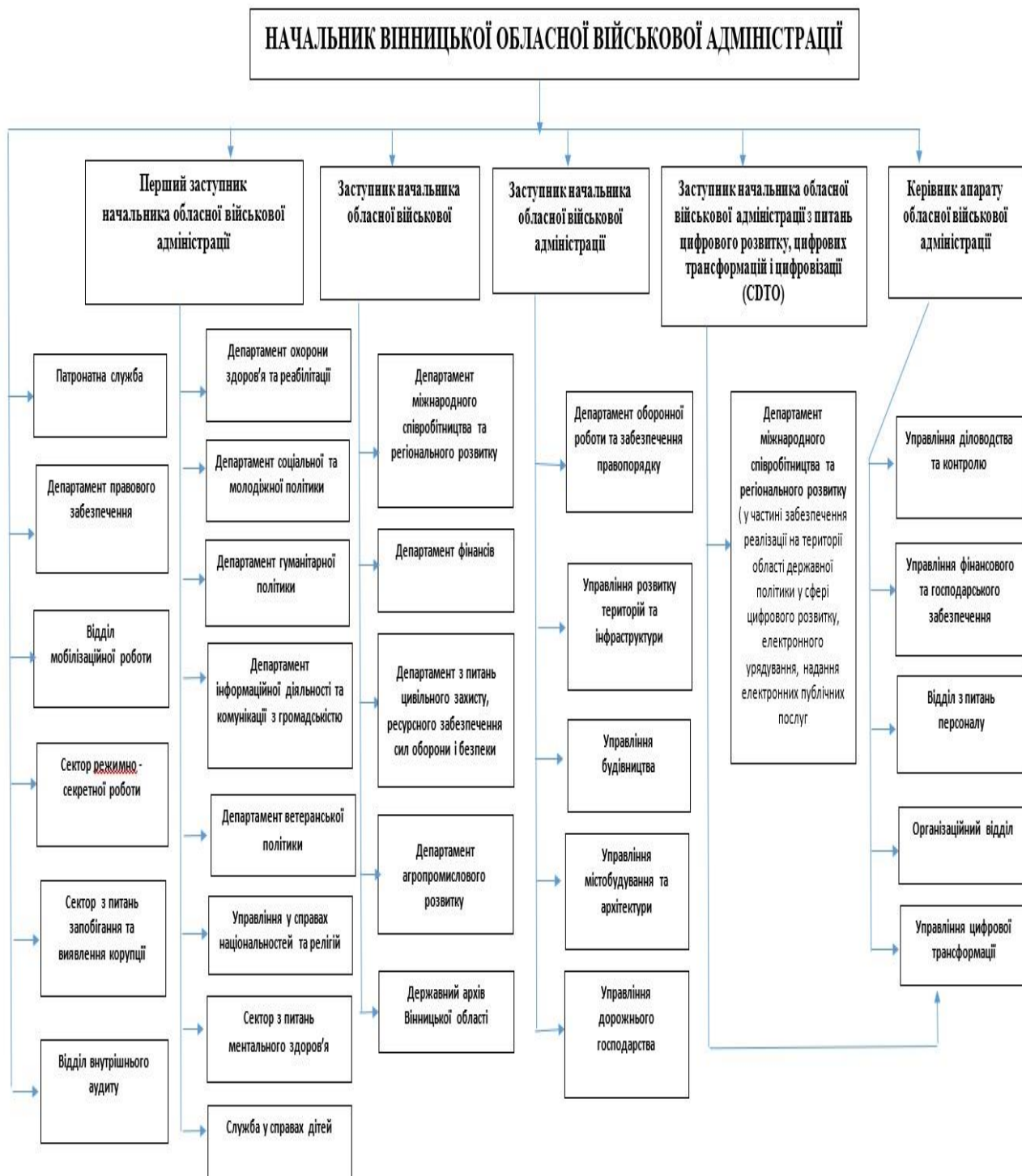

Схема системи державної влади в Україні

Джерело: розроблено автором

Структура ОВА на прикладі Вінницької області

Джерело:

<https://www.vin.gov.ua/oda/orhanizatsiina-struktura-oblderzhadministratsii/1880-orhanizatsiina-struktura-oblasnoi-viiskovoi-administratsii>

Структура радників та представників Офісу Президента України

Джерело:

<https://www.chesno.org/post/5753/>

ШТАТНІ РАДНИКИ Й ЗАСТУПНИКИ ЄРМАКА ПОСАДОВЦІ ОФІСУ ПРЕЗИДЕНТА

Андрій Єрмак

керівник ОП

Марія Вітушок
керівниця Апарату ОП

радники керівника ОП

**Лілія
Пашинна**

**Олександр
Козенко**

заступники керівника ОП

**Олексій
Кулеба**

**Олексій
Дніпров**

**Ігор
Жовква**

**Андрій
Гота**

**Вікторія
Романова**

**Андрій
Смирнов**

**Ростислав
Шурма**

**Юлія
Соколовська**

**Вадим
Голомазов**

**Катерина
Чабанова**

**Роман
Машовець**

**Олег
Татаров**

**Ігор
Брусило**

**Андрій
Сибіга**

**Тетяна
Гайдученко**

Дані: відповідь Офісу президента України на запит Руху ЧЕСНО від 15 вересня 2023 року.
Марію Вітушок призначено керівником Апарату Офісу президента України указом № 288/2021 від 9 липня 2021 року.
Максимальну кількість заступників керівника ОП законодавством не визначено.
Фото з відкритих джерел.

chesno.org
facebook.com/chesno.movement
+38.067.658.7798

Штатні радники та заступники керівника Офісу Президента України

Джерело:

<https://www.chesno.org/post/5753/>